

บทบาทพระคลังสินค้าในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนถึงเสียกรุง

รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๕๕ - ๒๒๓๑)

แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นสมัยที่การค้าขายของสยามเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา สยามได้ทำการค้าขายติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ทั้งทางตะวันออกและตะวันตก ดังปรากฏว่า ใน พ.ศ. ๒๒๑๑ สยามได้ส่งทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศอิหร่านเป็นครั้งแรก การค้าขายกับจีนยังคงดำเนินไปเป็นปกติ พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีนใน พ.ศ. ๒๒๐๗, ๒๒๐๘, ๒๒๑๑, ๒๒๑๕, ๒๒๑๖ และ ๒๒๒๑ ซึ่งตรงกับแผ่นดินพระเจ้าเสี้ยวจ้องเต้ และได้รับอนุญาตให้ทำการค้าขายสินค้าในที่ใดก็ได้ในประเทศจีน และยังได้รับความสะดวกในการค้าขายเพิ่มขึ้น^๒ สำหรับการค้าขายกับญี่ปุ่นนั้น ปรากฏจากจดหมายเหตุของฝรั่งเศสกล่าวสอดคล้องกันว่า สยามได้มีกรรติดต่อกับญี่ปุ่น แม้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นจะห้ามชาวญี่ปุ่นค้าขายกับชาวต่างประเทศก็ตาม แต่ก็ยังอนุญาตชาวจีนให้เข้าไปค้าขายได้ สยามแต่งสำเภาไปค้าขายที่ญี่ปุ่นเนื่อง ๆ โดยใช้คนจีนเป็นผู้ติดต่อ และอยู่ในความ

^๑สงวน อ้นคง สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ (โรงพิมพ์อักษรบริการ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๔) หน้า ๔๓๒

^๒สง่า กาญจนาคพันธ์ ประวัติการค้าไทย (โรงพิมพ์ชาวพาณิชย์ พระนคร พ.ศ. ๒๕๕๕) หน้า ๒๕๐-๒๕๑ (รัชกาลพระเจ้าเสี้ยวจ้องเต้ตรงกับพระเจ้ากั๋งสี (Kang Hsi) ซึ่งครองราชสมบัติเมื่อพ.ศ. ๒๒๐๘ ถึงรัชกาลพ.ศ. ๒๒๖๖)

อำนาจการของขุนนางสยาม^๓ หนังสืออุทโทอิริราของญี่ปุ่นเองก็กล่าวว่า มีสำเภาสยามไปค้าขายที่ญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๒๒๓, ๒๒๓๐ สำเภาเหล่านี้มีขุนนางสยามประจำ ใช้ลูกเรือเป็นเงิน^๔ ในจดหมายของเซอร์ จอห์น ไชลด์^๕ (Sir John Child) เขียนที่บอมเบย์ ลงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) มีข้อความตอนหนึ่งว่า "...พระเจ้าแผ่นดินสยามจะทำการค้าขายกับญี่ปุ่นและจีนโดยอาศัยชงฮอลันดา..."^๕ เซอวาเลีย เคอ โชมองต์ ราชทูตจากประเทศฝรั่งเศสกล่าวว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงจัดส่งสำเภา ๒ หรือ ๓ ลำ ไปประเทศญี่ปุ่นเป็นประจำทุกปี เพื่อนำเอาเหรียญเงินไปแลกเปลี่ยนกับทองคำ ทองแดง ทองรูปพรรณ ฉากญี่ปุ่น ตุ๊กตารัตน้ำ กระเบื้องเคลือบ และใบชา บาทหลวงเคอซวีส์ กล่าวว่า เขาได้เห็นสำเภาญี่ปุ่นจอดทอดสมออยู่หน้ากรุงศรีอยุธยาหลายลำ แต่ปรากฏตามรายงานของบาทหลวงคาซาร์ตว่า การค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นนั้น ชาวจีนเป็นผู้จัดการทำเสียทั้งสิ้น

^๓ เรื่องเดียวกับเชิงอรณที่ ๒ หน้า ๒๒๖ (อ้างจากประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๐ หน้า ๗๖)

สงวน อันคง เรื่องเดียวกับเชิงอรณที่ ๑ หน้า ๓๕

"...สำเภาที่ส่งไปยังประเทศญี่ปุ่นมีลูกเรือเป็นเงินทั้งนั้น เพราะว่าญี่ปุ่นยินยอมให้พวกจีนเข้ามาค้าขายในประเทศญี่ปุ่น แม้ว่าญี่ปุ่นไม่ยินดีทำการค้าขายติดต่อกับชาวต่างประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น จึงเป็นพวกเดียวที่นำของเข้าไปขายได้ยังญี่ปุ่น แต่ก็คงจะมีข้าราชการไทยไปในสำเภาด้วย..."

^๕ สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเดียวกับเชิงอรณที่ ๒ หน้า ๒๓๗ (อ้างจากประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๐ หน้า ๗๘)

^๔ John Anderson, "English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century," (London: Kegan Paul, Trench, Trubner, & Co., Ltd., 1890) p. 332

"...The King of Siam will trade to Japan and China under Dutch Colours,..."

สำเนาเหล่านั้นจึงคงเป็นสำเนาจีน ลาดูแมร์กล่าวว่า ทองแดงนั้นได้ส่งจากญี่ปุ่นมายังสยาม
สถานีการค้าของฮอลันดาในสยามเป็นผู้จัดการส่งหนังสือจากสยามไปยังประเทศญี่ปุ่น การ
ค้าของสยามตกอยู่ในมือของพวกฮอลันดาและพวกจีน ^๖

สำหรับการค้าขายกับประเทศอื่น ๆ นั้น ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการ
ค้าขายติดต่อกับประเทศอังกฤษ ฮอลันดา และฝรั่งเศส อย่างกว้างขวาง ส่วนพวกพ่อค้าอินเดีย
พวกมัวร์ และพวกจีน ก็คงมีการค้าขายติดต่อยู่ตามปกติ

ในด้านการค้าขายกับอังกฤษนั้น ปลาย พ.ศ. ๒๒๐๓ ถึงต้น พ.ศ. ๒๒๐๔ (ค.ศ. ๑๖๖๐-
๑๖๖๑) บริษัทอังกฤษได้ส่งเรือมายังกรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง และหลังจากนั้นพวกเขาได้เริ่ม
เปิดการค้าขายติดต่อกับพระเจ้าแผ่นดินอีก ^๗ ขณะนั้นการค้าในสยามเป็นการค้าผูกขาดของ
พระเจ้าแผ่นดิน บริษัทอังกฤษที่สุราษฎร์ (Surat) ได้พยายามที่จะเจริญสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชใน พ.ศ. ๒๒๐๒ (ค.ศ. ๑๖๕๙) ^๘ ปลาย พ.ศ. ๒๒๑๖ หรือต้น พ.ศ. ๒๒๑๗

^๖ สงวน อึ้งคง เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๓๔-๓๕

^๗ Jehn Anderson, เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๕๐-๕๑, ๕๕-๕๖

(referred from Surat Consultations 1661)

^๘ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๗ หน้า ๕๐

สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๓๕ กล่าวว่า อังกฤษปิด
คลังสินค้าใน พ.ศ. ๒๒๑๗ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม "... ครั้นถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์-
มหาราช ประเทศเขมรเกิดจลาจล คลังสินค้าอังกฤษในเขมรพลอยยับเป็นไปด้วย พวกอังกฤษอพยพ
เข้ามาในกรุงเทพฯ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ต้อนรับชาวอังกฤษอย่างดียิ่ง ต่อจากนั้นพวก
อังกฤษก็ได้เข้ามาค้าขายในไทยต่อมา และได้มาตั้งคลังสินค้าในกรุงเทพฯ ใหม่ พ.ศ. ๒๒๐๔
แต่อันที่จริงแล้ว เขาใจว่าอังกฤษคงเพียงแต่เข้ามาค้าขายติดต่อกับปกติ ยังไม่ได้ตั้งสถานีการค้า
ขึ้นในไทย เป็นแน่ เนื่องจากในชั้นหลังปรากฏความรายงานของพ่อค้าอังกฤษกล่าวถึงสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชทรงพยายามชักจูงให้อังกฤษเข้ามาตั้งสถานีการค้าในไทย..."

(ค.ศ. ๑๖๗๓ - ๑๖๗๔) นีโคลาส เวท (Nicholas Waite) ได้โดยสารเรือสินค้าของบริษัทที่บอมเบย์มาสำรวจกิจการค้าขายทางแถบนี้ ได้เขียนรายงานกล่าวถึงความสำคัญทางการค้าของสยาม บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษที่บอมเบย์ จึงตกลงใจจะเปิดการค้าขายกับสยามเป็นการส่วนตัว แม้จะไม่ได้รับอนุญาตจากบริษัทใหญ่ที่ลอนดอนก็ตาม^๕

พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงมีพระราชประสงค์ให้อังกฤษส่งเรือเข้ามาค้าขายในประเทศอุปราช หรือหัวหน้าพอค้าของพระเจ้าแผ่นดิน^๖ ได้มีศุภอักษรถึงประธานบริษัทที่บอมเบย์ชักชวนบริษัทให้ส่งเรือจากบอมเบย์และสุริตมาค้าขายยังสยาม และขอให้ทางบอมเบย์ออกใบอนุญาตให้เรือสินค้าของไทยผ่านเข้าไปค้าขายได้ด้วย^๗ ในที่สุดปลาย พ.ศ. ๒๒๗๗ (ค.ศ. ๑๖๗๔) บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษได้ส่งเรือรีเทิน (Return) เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา เจ้าหน้าที่ของบริษัทได้รับอนุญาตจากพระเจ้าแผ่นดินสยามให้ทำการค้าขายได้^๘ พอค้าอังกฤษได้เขียนจดหมายถึงประธานและคณะกรรมการที่สุริตว่า พระคลังจึงเป็นบุคคลที่สองรองจากพระเจ้าแผ่นดินในทางพลเรือนได้ออกใบอนุญาตให้ซื้อขายสินค้า

...เขา [พระคลัง] ได้อุญาต นายแฮมมอน กิบมอน (Mr. Hamon Gibbon) หัวหน้าคณะ เนื่องจากเขาประสงค์จะขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าแผ่นดิน

^๕ John Anderson, เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๑๑๑

^๖ เข้าใจว่าเป็น เจ้าพระยาพระคลัง หรือที่เรียกกันในภาษาอังกฤษ ซึ่งรับช่วงมาจากโปรตุเกสว่า Barcalon ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเต็มในการดำเนินการค้าขายของไทย

^๗ John Anderson, เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๑๑๑

^๘ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๑

เพื่อจัดตั้งโรงสินค้าขึ้นท่าการซื้อขายในพระราชอาณาจักรสยาม พระเจ้าแผ่นดินก็พระราชทานใบอนุญาตให้ด้วยความเห็นชอบของพระยาพระคลัง โดยการให้ได้รับความปลอดภัยในการซื้อตึก ตะกั่ว... ทองแดง งาช้าง นอแรด และสินค้าอื่น ๆ ซึ่งเหมาะแก่การค้าขาย... และพระเจ้าแผ่นดินสยามยังมีพระบรมราชโองการให้ยกเว้นการเก็บภาษีศุลกากร หรือภาษีอื่น ๆ เช่นเดียวกับที่ได้พระราชทานยกเว้นให้แก่ชาวฮอลันดา พระเจ้าแผ่นดินมีพระบรมราชานุญาตให้หัวหน้าพ่อค้าอังกฤษซื้อและขายได้ในพระราชอาณาจักรสยาม โดยซื้อตึก ตะกั่ว ... ทองแดง งาช้าง และสินค้าชนิดอื่น ๆ ซึ่งไม่เป็นของต้องห้าม พระเจ้าแผ่นดินก็มีพระบรมราชโองการว่า... ถ้าพวกเขาพอใจซื้องาช้าง นอแรด เขาต้องขอใบอนุญาตซื้อตามธรรมเนียม... ๓๓

๓๓ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๒ หน้า ๑๑๖-๑๓๓

The Tarra of the Barkalong, Second Person in Y^e Civill Govr.mt to the King of Siam... "He hath granted to Mr. Hamen Gibbon chiefe because he hath desired to request ye King for ye erecting a ffactory for to buy & sell in this Kingdom of Syam y^t: ye King would grant ye ffavour of a Tarra; for his security to buy Tynn, Lead... Copp^r, Elephants teeth, Rinoceros hornes, & all oth^r: comoditys wch serve for Merchandize,... And that he would ord^r: y^t: thy should not take any customes or Dutyes as they doen't of ye Dutch.

The King hath granted to ye english chiefe to buy, & sell in this Kingdome of Syam, to buy Tynn, Lead,... Copp^r, Elephants teeth, & all other sorts of comoditys y^t are not p'hibited. The King hath commanded that... And if they please to buy Elephants teeth, Renoceros hornes, he requires to request a Tarra to buy according to custome..."

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงยินดีทำการค้าขายกับพ่อค้าอังกฤษ ปรากฏในรายงานของพ่อค้าอังกฤษที่แจ้งไปยังบริษัทที่สุริยว่า พระเจ้าแผ่นดินไทยจะทรงซื้อผ้าชนิดกว้างเป็นจำนวนมาก และจะซื้อสินค้าขนสัตว์จากอังกฤษ เพื่อส่งไปขายต่อยังญี่ปุ่นอีกทอดหนึ่ง อังกฤษจึงเกิดความหวังที่จะใช้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางในการติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่น ^{๑๔} นอกจากนี้ยังได้รายงานว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงมีพระทัยดี เชื่อถือเชื่อแม่แก่ชาวต่างชาติมากที่สุด และยังทรงสนับสนุนการค้าขาย กรุงศรีอยุธยารับซื้อสินค้าอังกฤษมากกว่าแห่งอื่น ^{๑๕} เจ้าหน้าที่ของบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษได้รายงานประธานและสภาการค้าที่ป้อมเซนต์ จอร์จ ว่า "...พระเจ้าแผ่นดินทรงปรารถนาอย่างยิ่งให้เราอยู่ คงจะเห็นได้ชัดจากสิ่งที่เราได้รับอนุญาตและได้รับคำมั่นสัญญา เราได้รับอนุญาตตามที่เราขอ และพระเจ้าแผ่นดินยังมีพระราชดำรัสว่า เราจะได้มากกว่านั้น ถ้าเราคงอยู่ต่อไป..." ^{๑๖}

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระคลังสินค้าได้ผูกขาดการค้าขายหลายชนิด ดังที่เคยปรากฏในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จึงทำให้พ่อค้าต่างชาติไม่ยินดีที่จะเข้ามาตั้งสถานการค้าในไทย นอกจากจะได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ เช่นที่ปรากฏในจดหมายของเจ้าหน้าที่บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ ซึ่งมีไปถึงผู้อำนวยการของบริษัทที่บันดัม ลงวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๒๑๕ (ค.ศ. ๑๖๗๒) ว่า อังกฤษได้อ่านจกรอมครองไชยา และชุมพร นอกจากนี้พระเจ้าแผ่นดินและพระบาทสมเด็จพระคลังยัตินิติที่จะให้สิทธิต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อสนับสนุนให้อังกฤษได้

^{๑๔} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรุณที่ ๓๓ หน้า ๑๓๕

^{๑๕} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรุณที่ ๑๔ หน้า ๑๔๐

^{๑๖} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรุณที่ ๑๕ หน้า ๑๑๕

"...The King is very desirous to have us stay, as is cleary to bee seen both by what we have in grant and what in promise, we have already granted whatsoever we have requested, and the word of a King that we shall have more in case of our abode,..."

เข้ามาตั้งท่าการค้าขาย ^{๓๗} และในจดหมายอีกฉบับหนึ่งซึ่งมีไปถึงคณะกรรมการบริษัทในลอนดอน ลงวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๘๘ (ค.ศ. ๑๖๗๕) ก็กล่าวไว้ว่า "...พระเจ้าแผ่นดินทรงให้เสรีภาพในทางการค้าตามที่นายเคลโบต้องการ..." ^{๓๘} พร้อมกับจดหมายฉบับนี้ ปรากฏว่ามีใบอนุญาตของไทยยอมให้พ่อค้าอังกฤษเข้ามาค้าขายได้ฉบับที่ ๒ แนบติดมาด้วย เป็นใบอนุญาตของพระยาพระคลัง ให้แก่นายแสมมอน กิมบอน อนุญาตให้อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรสยามได้ตามปรารถนา พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงอนุญาตให้อีกได้ไปในไชยาชุมพร หัตถุม และพุนพิน ^{๓๙} ตามราคาที่ยี่ขายกันในขณะนั้น ^{๔๐} สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระบรมราชโองการไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร อนุญาตให้นายแสมมอน กิมบอน ซื่อคึกในชุมพร ไชยา หัตถุม และพุนพินได้ นอกจากส่วนที่ต้องตกเป็นส่วย ตามราคาในท้องตลาดซึ่งประชาชนยี่ขายกัน และไม่ยอมให้ผู้อื่นเข้าไปแย่งท่าการค้าขาย เช่นเดียวกับที่พวกฮอลันดาได้สิทธิผูกขาดการซื่อคึกที่นครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังให้ประกาศแก่ราษฎรว่า คึกส่วนที่เหลือจากเป็นส่วยแล้ว ห้ามขายให้พ่อค้าอื่น ยกเว้นพ่อค้าของบริษัทยี่สก็อนเตียของอังกฤษ และให้ขายตามราคาที่ยี่ขายกันใน

^{๓๗} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๖ หน้า ๑๒๖

^{๓๘} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๗ หน้า ๑๒๒

"...Ye: King hath given us the Liberty of a free trade as desired p. Mr. Delboe..."

^{๓๙} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๘ หน้า ๑๒๕-๑๒๕

"...Pompin or Phun-Phin is situated on a small island at the head of the Xäija bay, Tattang or Tattung is probably the small island in Xäija Bay, to the west of the island of Sämüi..."

^{๔๐} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๘

ทองคำ ๒๑ ปรากฏว่า ได้มีหมายคำสั่งท่านองเดียวกันนี้ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดไชยา
 ทัดลุง และพุนพินอีกด้วย ๒๒ จึงกล่าวได้ว่า อังกฤษได้รับสิทธิพิเศษในการซื้อตึกบุก ซึ่งแสดง
 ถึงพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินสยามว่า มีพระราชประสงค์จะให้อังกฤษเข้ามาค้าขาย
 อย่างจริงจัง

สำหรับกรุงศรีอยุธยาเองนั้นก็ปรากฏว่ามีความสำคัญในการค้าขาย นายเบอร์นาบี
 (Mr. Burnaby) เจ้าหน้าทีบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษซึ่งเข้ามายังสยามใน พ.ศ. ๒๒๒๑
 (ค.ศ. ๑๖๗๘) ได้รายงานไปยังบริษัทว่า "... เขามีความเห็นว่าเป็น
 สถานที่สำคัญต่อบริษัท และจะรับซื้อสินค้าจากยุโรป ฝรั่งเศส โรมันเดล และสินค้าจากสุรัตเป็น
 จำนวนมาก..." ๒๓ สถานการค้าของอังกฤษที่มีตราสก็โต้ เล็ง เห็นความสำคัญของอยุธยา
 เช่นเดียวกัน "... ในฐานะที่อยุธยาเป็นตลาดสำคัญสำหรับพริกไทย และการขายสินค้ายุโรป
 และเนื่องจากจะนำไปสู่การค้ากับญี่ปุ่นและจีน และจะเป็นการกำจัดพวกอินเตอร์โพลเปอร์ ๒๔

๒๑ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๐ หน้า ๑๒๕

๒๒ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๑ หน้า ๑๒๖

๒๓ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๒ หน้า ๑๒๘

"...He was of opinion that Aethia would shortly be a place of great
 importance to the Company, and would take large quantities of Europe,
 Coast and Surat goods..."

๒๔ อินเตอร์โพลเปอร์ (interlopers) เป็นพ่อค้าเอกชนที่ลักลอบค้าขายเป็นการ
 ส่วนตัว ไม่ได้ทำงานกับบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ พวกนี้ค้าขายแข่งขันกับบริษัท ซึ่งได้กฎบัตร
 (Charter) จากพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษให้ผูกขาดทำการค้าขายในเขตตะวันออกแต่ผู้เดียว การ
 กระทำของพวกอินเตอร์โพลเปอร์จึงทำให้บริษัทเสียดลประโยชน์ทางการค้า

ออกไปจากเส้นทางนั้น..." ๕๘

สภาพการค้าของไทยใน พ.ศ. ๒๒๒๑ (ค.ศ. ๑๖๗๘) ปรากฏตามรายงานของพ่อค้าอังกฤษว่า ๒๒ สยามเป็นสถานที่ที่ใ้ประโยชน์ในทางการค้าและมีสินค้าพื้นเมืองที่มีค่าเป็นสินค้าขาออก สินค้าเหล่านี้มี ฤษณา หนาก ดีบุก ฝาง งาช้าง ตะกั่ว ซึ่งเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน ข้าราชการของพระองค์เป็นผู้จำหน่าย ได้มีประกาศห้ามพ่อค้าซื้อสินค้าเหล่านี้จากผู้อื่น ชาวสยามผู้ว่าสินค้าสิ่งนี้ได้รับการลงโทษอย่างรุนแรง ส่วนชาวต่างประเทศซึ่งทำความผิดในกรณีเดียวกันได้รับความผ่อนผันบ้างเป็นพิเศษ ฤษณาของสยามเป็นชนิดดีและมีกลิ่นหอมจัด การค้ากฤษณาอยู่ในมือของชาว เปอร์เซีย ซึ่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นออกพระศรีนรราช (Vphra Synnoratt) ซึ่งเป็นผู้ทำการค้าผูกขาดของหลวง พวกมิวัรค้ากฤษณาโดยส่งไปขายยังอินทูลสถาน ไฮเดอราบัด เบงกอล เตอร์กี และอารเบีย นอกจากนี้ยังมีเป็นจำนวนมากที่ส่งไปขายในเมดิना และเมกกะ ออกพระศรีนรราชขายกฤษณาในราคาต่าง ๆ กันตามแต่คุณภาพ ชนิดที่สุกหาละ ๑๖ ชั่งจีน ถูกกว่าราคาที่ขายกันที่เมกะ ในทะเลแดง หนักเก็บได้ปีละประมาณ ๕๕,๐๐๐ ทาบ

๕๘ John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับ เชียงอรธที่ ๕ หน้า ๒๒๗

"...as the Ayuthia market was an important one for pepper and for the sale of European goods, and because it would lead to a trade with Japan and China, and would contribute to put an end to interlopers going that way..."

๒๒ เรื่องเกี่ยวกับ เชียงอรธที่ ๕ หน้า ๔๒๑-๔๒๓ ภาคผนวกที่ ๕ (Appendix B)

เป็นจดหมายของพ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เป็นเวลา ๔ ปี เขียนถึง Right Worp: 11 Robert Parker ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัทอังกฤษที่บันดัม ในลงวันที่

พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้รับซื้อทั้งหมด และนำไปขายต่อเอาก่าไรแก่ชาวโปรตุเกสที่มาเก่า และชาว
จีนที่วางคั้งในราคาหาบละ ๑ ตำลึง ซึ่งแต่ละปีจะมีเรือมาจากทั้งสองแห่งนี้ประมาณ ๕-๖ ลำ
เพื่อมาบรรทุกหมากโดยเฉพาะ สินค้าอื่น ๆ ก็มีเหล็กส่งออกไปจำหน่ายยังมนิลา ราคาหาบละ
๒-๓ ตำลึง สยามมีข้าวเป็นจำนวนมาก ถ้าเมืองใดในแหลมมลายู รวมทั้งชาวและฮอลันดาเกิด
ขาดแคลนข้าวก็จะมาซื้อไปจากสยาม ในราคาเกวียนละ ๑๐-๑๒ บาท แต่บางปีก็ห้ามนำออกเนื่อง
จากการผลิตไม่ได้ผลดี ไม่จากสยามนั้นชาวฮอลันดาส่งไปยังมะละกา หนังกัว เช่น หนังกาย
หนังกัว หนังกวาง มีเป็นจำนวนมาก ฮอลันดาเป็นผู้ซื้อทั้งหมด

เรือสินค้าที่มายังอยุธยาจากประเทศต่าง ๆ คือ กวางตุ้ง มาเก๊า เอ๋หมิง โคชินไชน่า
สุรัต และฝั่งโคโรมันเดล

สินค้าเข้าจากกวางตุ้งและมาเก๊ามีไหมดิบ ราคาหาบละ ๕๐๐ บาท และผ้าไหม เงิน
เครื่องถ้วยชาม ทองแดง กะทะเหล็ก สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่นำเข้ามาเพื่อส่งออกอีกทีหนึ่ง มีใช้
ในประเทศเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ยังมีสินค้าเข้าจากประเทศต่าง ๆ อีกด้วย

เรือสินค้าจากโคชินไชน่า เป็นของพระเจ้าแผ่นดินของประเทศนั้น ซึ่งมาซื้อสินค้าจาก
สยาม เช่น ตะกั่ว เรือเหล่านี้ได้บรรทุกทองเข้ามาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นยังมีไม้หอมชนิด
โคลัมบา (Columbah) ซึ่งมีราคาแพงกว่ากฤษณาของไทย และนิยมใช้กันมากในญี่ปุ่น ชายเป็น
เงินในราคามากกว่าน้ำหนักสองหรือสามเท่า

เรือจากสุรัตและโคโรมันเดลได้นำสินค้าหลายชนิดเข้ามาสำหรับใช้ในประเทศ และเพื่อ
นำออกไปจำหน่ายยังญี่ปุ่น จีน และมนิลา เรือเหล่านี้แลกเปลี่ยนสินค้าจากไทยคือ ศึกบูก ทองแดง
และเครื่องถ้วยชาม สินค้าส่วนใหญ่ซึ่งเรือเหล่านี้บรรทุกมาได้ลำเลียงขึ้นบรรทุกต่อไปยังเรือของ
พระเจ้าแผ่นดินและเรือของพวกมัวร์ ซึ่งมาจากเบงกอล การค้าทางด้านตะนาวศรีส่วนใหญ่อยู่
ในมือของพวกเปอร์เซีย และพวกมัวร์ ทั้งสองชาตินี้มีอำนาจอยู่ในสยามทางด้านการค้าขาย ผู้ว่า
ราชการตะนาวศรี และมะริดก็เป็นชาวเปอร์เซีย ในปีหนึ่ง ๆ สยามจะส่งเรือ ๑-๒ ลำไปยังญี่ปุ่น
และกวางตุ้ง บางครั้งก็ไปยังเอ๋หมิง และพระเจ้าแผ่นดินเพียงพระองค์เดียวที่ทรงส่งเรือไปยัง

มิลลา ๑ ลำทุกปี ชาวจีนเป็นผู้จัดการเดินเรือและทำการค้าขาย เรือส่วนใหญ่เป็นของพระเจ้าแผ่นดิน นอกนั้นเป็นเรือของชาวจีน มีเรือเพียง ๒-๓ ลำที่เป็นของผู้อื่น

สินค้าเข้าจากญี่ปุ่นคือ ทองคำ ทองแดง เครื่องถ้วยชาม ทอง ราคาส่งละ ๑๑๓ ๓๔ บาท ทองแดงขายทันทีเป็นเงินสดเมื่อเรือเข้าราคาหาบละ ๖ ตำลึง ๑ บาท แต่บางครั้งก็ขายได้ ๘ ตำลึง ถ้าเป็นการขายโดยแลกเปลี่ยนสินค้า พระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นผู้ทำการค้าสินค้านี้ และขายโดยการแลกเปลี่ยนสินค้าในราคาหาบละ ๑๒ ตำลึง แต่ในระยะสองปีหลัง ออกพระศรีนาราช เสนอให้ลดราคาลงเหลือหาบละ ๘ ตำลึง เพื่อให้ขายได้ดีขึ้น ในการลดราคาลงนี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามเก็บภาษีสินค้าขาเข้าที่เป็นทองแดงทั้งหมด ๑๐% เพื่อเป็นการหาเงินชดเชยการค้าในกรุงศรีอยุธยา นั้น สินค้าเข้าทุกชนิดในท้องเสียภาษี นอกจากภาษีทองแดงซึ่งเพิ่งตั้งขึ้นโดยเรียกเก็บ ๑๐% แต่สยามมีวิธีการเก็บภาษีจากขนาดเรือ ซึ่งวิธีนี้ได้รับมาจากจีน

อย่างไรก็ตามการค้าขายของอังกฤษในสยามไม่ได้รับผลดี ดังปรากฏว่า ได้มีจดหมายจากเจ้าหน้าที่สาขาของบริษัทที่อยุธยา ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๑๐ (ค.ศ. ๑๖๖๗) แจ้งว่า การค้าขายเกิดอุปสรรค เนื่องจากกิจการที่ผิดระหว่างเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ของบริษัทที่สุวีต และพระคลังที่อยุธยาเกี่ยวกับคัมภีร์กำหนด ซึ่งเมื่อเบโทถูกเก็บ ดังนั้นความยากลำบากจึงเพิ่มขึ้น ในปีต่อมาคือใน พ.ศ. ๒๒๑๐ (ค.ศ. ๑๖๖๘) นายเบอร์นาบี ซึ่งทางบันดัมส่งมาที่กรุงเทพฯ ทว่าไปของบริษัทในสยามได้รายงานว่ "...กิจการของบริษัทได้รับผลน้อยมาก..."

- ๒) เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๖ หน้า ๔๒๑-๔๒๓ (Appendix ๒)
- ๓) เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๖ หน้า ๑๓๓
- ๔) เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๖ หน้า ๑๔๒

"...The Company's estate and affairs were in a most lamentable condition... (referred from Letter dated 28th October, 1678)

พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพยายามส่งเสริมการค้าขายกับต่างประเทศ แม้การค้าของ
อังกฤษจะมีที่ท่าลัมเลว ดังปรากฏว่า "...ประมาณกลางปี พ.ศ. ๒๒๑๑ (ค.ศ. ๑๖๖๘) พระ-
เจ้าแผ่นดินสยามทรงแจ้งให้เจ้าหน้าที่อังกฤษทราบว่าพระองค์ตั้งพระทัยที่จะพระราชทานสิทธิ-
พิเศษแก่พวกเขา เช่นเดียวกับที่เจ้าหน้าที่ฟอรต เซนต์ จอร์จ ได้รับ และให้เขาได้สิทธิผูกขาด
การค้าพริกไทยที่ปัตตานีอีกด้วย..."^{๓๐}

แม้กระนั้นก็ตาม การค้าขายของอังกฤษในสยามก็ไม่ประสบผลดี ความยุ่งยากเพิ่มขึ้น
เรื่อย ๆ พ.ศ. ๒๒๒๕ (ค.ศ. ๑๖๘๒) ทางสำนักงานใหญ่ของบริษัทได้ส่ง วิลเลียม สเตรง
(William Strangh) และทอมัส เยล (Thomas Yale) มาตรวจสอบกิจการของบริษัท
ที่อยุธยา และให้มีอำนาจเต็มที่จะสั่งปิดกิจการของบริษัทหรือคงให้ดำเนินการต่อไปได้ ทั้งสองคน
มาถึงสยามใน พ.ศ. ๒๒๒๖ (ค.ศ. ๑๖๘๓)^{๓๑} ในขณะนั้นอำนาจควบคุมพระคลังสินค้าอยู่กับ
คอนสแตนติน ฟอลคอน^{๓๒} เนื่องจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ได้ถึงแก่อสัญกรรมใน

^{๓๐} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๖ ที่ ๑๗๘

"...Towards the end of the first half of the year, 1678, the king
informed the factors that it was his intention to bestow on them the
same privileges as were accorded to the factors at Fort St. George,
and to give them the Monopoly of the pepper trade of Patani..."

^{๓๑} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๖ หน้า ๔๖

^{๓๒} ขจร สุขพานิช ออกญาวิไชยเบนทร์ หรือการค้าต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระ-
นารายณ์ (โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖) หน้า ๕

คอนสแตนติน ฟอลคอน เป็นชาวกรีกได้เข้ามารับราชการอยู่ในรัชกาลสมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราช ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นที่หลวงสุรสงคราม แล้วได้เลื่อนขึ้นเป็น
ออกพระฤทธิกาแห่งภักดีตามลำดับ จนถึงเป็นที่เจ้าพระยาวิไชยเบนทร์ ก่อนสิ้นรัชกาลสมเด็จพระ-
พระนารายณ์มหาราชเพียงเล็กน้อย

พ.ศ. ๒๒๒๗^{๓๓} ตำแหน่งเสนาบดีจตุสดมภ์ โภษาธิปไตยว่างลง สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงได้มอบให้ออกญาพระเสด็จเจ้ากรมธรรมการมารักษาราชการ และได้โปรดฯให้ฟอลคอนซึ่งขณะนั้นเป็นออกหลวงสุรสงคราม มีหน้าที่ควบคุมการค่อกำปั่นหลวง และจัดส่งสินค้าไปขายโดยขึ้นอยู่ในกรมพระคลังสินค้า ค่อยมาออกหลวงสุรสงครามเลื่อนขึ้นเป็นออกพร ฤทธิกาแห่งภักดีช่วยราชการโภษาธิปไตย แต่อำนาจการควบคุมราชการการติดต่อกับต่างประเทศ และการค้าคงตกอยู่ในมือของฟอลคอนหรือออกพร ฤทธิกาแห่งภักดี เนื่องจากออกญาพระเสด็จไม่สนใจในกิจการต่างประเทศ การค้าขาย และในค่านาภาษีศุลกากร^{๓๔}

สตรีงยูแทนของอังกฤษได้รับความลำบากในการติดต่อกับฟอลคอน และไม่ได้รับความสะดวกต่าง ๆ จึงตกลงใจเลิกสาขาของบริษัทที่กรุงศรีอยุธยาเสีย เขาเดินทางกลับไปในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๒๒๗ (ค.ศ. ๑๖๘๔)^{๓๕} แต่ในต้น พ.ศ. ๒๒๒๘ (ค.ศ. ๑๖๘๕) ประธานและคณะกรรมการสาขาของบริษัทที่สุรศักดิ์ตกลงใจเปิดการค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาใหม่ และได้ส่งเรือฟอลคอน (Falcon) มาบังสยาม^{๓๖} เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินไทยได้จัดส่งคณะทูตไปยังพอร์ต เซนต์ จอร์จ ขอให้อังกฤษเปิดการค้าขายกับสยามตามเดิม โดยสัญญาว่าจะให้สิทธิพิเศษแก่อังกฤษอย่างมาก เซอร์ จอห์น ไซล์ ประธานบริษัทที่สุรศักดิ์จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ของบริษัทมายังกรุงศรีอยุธยา พร้อมกับมีจดหมายถวายพระเจ้าแผ่นดินสยาม และถึงเจ้าพระยาพระคลังขอตั้งคลังสินค้าของบริษัท และขอสิทธิต่าง ๆ คั้งที่เคยได้รับอยู่ และขอความมั่นใจว่า บริษัทจะไม่ถูก

^{๓๓} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๘๗

^{๓๔} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๒๑

^{๓๕} John Anderson, เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๒๐๑, ๒๐๖ และ ๒๑๐

^{๓๖} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๕ หน้า ๒๒๐

รบกวนจากการกระทำของชาวอังกฤษคนใดคนหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ทำงานให้แก่บริษัท ^{๓๗}

เมื่อฟอลคอนได้เป็นผู้ช่วยโกษาธิบดีคนใหม่ (คือออกญาพระเสด็จ) นั้น อำนาจต่าง ๆ ตกอยู่ในมือของฟอลคอน เพราะออกญาพระเสด็จไม่สู้สนใจในการติดต่อกับต่างประเทศ และค้าขาย ฟอลคอนได้กราบทูลขอเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองกรมการทางด้านเมืองมะริด และตะนาวศรี โดยแต่งตั้งชาวอังกฤษขึ้นแทน เช่น เบอร์นาบี ได้เป็นออกพระตะนาวศรี และแซมมูเอล ไวท์ (Samuel White) ได้เป็นออกพระมะริด อีแวกส์ (Evatts) เป็นตัวแทนการค้าประจำเมืองมัทราส ^{๓๘} เพื่อจัดการค้าขายของรัฐบาลให้แพร่หลายขึ้น พ่อค้าอังกฤษซึ่งมารับราชการอยู่กับไทยนี้ได้แต่งเรือรบออกหาการยึดเรือสินค้า ซึ่งมีใช้เรืออังกฤษในอ่าวเบงกอล ^{๓๙} ส่วนการส่งเสริมให้การค้าของหลวงแพร่หลายนั้น ฟอลคอนประสงค์จะให้มิเรือไทยไปค้าขายถึงนานาประเทศ ให้ได้กำไรเหมือนฉบับฝรั่งที่มาค้าขายทางแถบนี้ จึงได้ต่อเรือกำปั่นหลวงเพิ่มเติมขึ้นแล้วชักชวนคนอังกฤษให้ออกมารับเดินเรือของหลวง โดยยอมอนุญาตให้เอาสินค้าของตนไปในเรือหลวงได้ด้วย มีคนอังกฤษออกจากบริษัทอีสต์อินเดียมาสมัครรับราชการเป็นจำนวนมากกว่า ๕๐ คน ^{๔๐} ฟอลคอนก็ให้ชาวอังกฤษเหล่านี้คุมกำปั่นออกไปค้าขายยังเมืองญวน จีน ญี่ปุ่น การค้าสำเภาของพระคลังสินค้าในความอำนวยการของฟอลคอนจึงแพร่หลายเป็นอันมาก ^{๔๑} การที่ไทยปรับปรุงการค้าขายของหลวงขึ้นนี้ย่อมทำให้บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษไม่พอใจ ดังนั้นเมื่อ

^{๓๗} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๕ หน้า ๒๒๑-๒๒๒

^{๓๘} ขจร สุขพานิช เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๔๓-๔๔

^{๓๙} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๔ หน้า ๔๔

^{๔๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า (โรงพิมพ์อักษรบริการ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๕) หน้า ๒๓๕

^{๔๑} ขจร สุขพานิช เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๔๔

กับตัน จอห์น โคตส์ (John Coates) นายเรือกำนันไทยไปเกิดวิวาทกับเจ้าเมืองกอลคอนดา (Golconda) ทางฝั่งโคโรมันเดล ใน พ.ศ. ๒๒๕๕ (ค.ศ. ๑๖๘๕) เนื่องจากเรือรบไทยได้จับเรือของพระเจ้าแผ่นดินกอลคอนดามีมูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ ครวาน์ และนำเข้ามายังอ่าวเมืองมะริค ^{๔๒} บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษจึงบอกไปยังรัฐบาล กล่าวโทษพอลคอนว่าเป็นพวกของฝรั่งเศส และคิดอ่านเกลี้ยกล่อมเอาคนอังกฤษไปตั้งกองเพื่อแสวงหากำไร เป็นผลประโยชน์ของตน ^{๔๓} พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ จึงให้เรียกตัวชาวอังกฤษทั้งหมดซึ่งเข้ารับราชการกับรัฐบาลไทยกลับไปประเทศอังกฤษ และให้บริษัทอังกฤษยื่นบัญชีค่าเสียหายต่าง ๆ เรียกร้องให้รัฐบาลไทยชำระ ถ้ารัฐบาลไทยไม่ชำระก็ให้บริษัทยึดเรือสินค้าซึ่งชักธงไทยเอาไปเป็นค่าชดเชย ^{๔๔} บริษัทอังกฤษได้ที่จึงแต่งเรือรบออกเที่ยวจับเรือกำนันไทยที่ไปค้าขายอยู่ทางอินเดีย ดังปรากฏว่า "...ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๒๘๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) มีข่าวมาถึงมะริคว่ากับตันนิโคลสัน (Nicholson) แม่ทัพเรือของกองเรือรบของบริษัทอังกฤษในอ่าวเบงกอลได้จับเรือรีเวนจ์ (Revenge) ซึ่งเป็นของพระเจ้าแผ่นดินสยาม..." ^{๔๕}

^{๔๒} John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๒๕๗

^{๔๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๔๐ หน้า ๒๕๐

^{๔๔} ขจร สุขพานิช เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๔๕

^{๔๕} John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๓๑๕

"...In April, 1687, news reached Mergui that Captain Nicholson, admiral of the Company's fleet in the Bay of Bengal, had seized the Revenge, belonging to the King of Siam..." (referred from London Gazette, No.2270, 18th August to 22nd. August 1687)

ในเวลาเดียวกัน ไวท์ ซึ่งอยู่ที่มะริคก็ไต่ทราบข่าวจากเพื่อนของเขาที่ฟอร์ต เซนต์ จอร์จ ว่า บริษัทอังกฤษได้ประกาศสภาพสงครามกับพระเจ้าแผ่นดินสยาม แต่ไม่ได้แจ้งเป็นทางการให้รัฐบาลสยามทราบ นอกจากนี้ยังได้มีคำสั่งไปถึงผู้บังคับการเรือให้จับ เรือของพวกมัวร์ จากเบงกอลหรือสุรัต เรือของชาวอินเดียตลอดจนเรือของพระเจ้าแผ่นดินสยาม โดยอ้างเหตุผลว่า รัฐบาลต่าง ๆ เหล่านี้ไต่รับกนและทำลายผลประโยชน์ของบริษัท และได้ทำให้บริษัทเสียหายหลายครั้ง ผู้บังคับการเรือต้องคนเรือทุกลำที่พบเพื่อกำหนดว่า มีชาวอังกฤษมาทำงานอยู่ในเรือ นั้นหรือไม่ และเป็นการขัดรับสั่งของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ซึ่งห้ามชาวอังกฤษทำงานให้เจ้าต่างประเทศ หรือรัฐบาลต่างประเทศ ^{๕๖} สาขาบริษัทอีสต์อินเดียอังกฤษที่ป้อม เซนต์ จอร์จ ได้ส่งจดหมายถึงพลกอน ลงวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าถวายพระเจ้าแผ่นดินสยาม ในจดหมายนั้นบริษัทอังกฤษเรียกร้องให้สยามชำระค่าเสียหายให้แก่บริษัทในกรณีที่ถูกค้นโคกโจรมะสุลิปาทัม (Masulipatam) และมาคาปอลลัม (Madapollam) และให้ใช้ค่าชดเชยต่าง ๆ ตามที่บริษัทเรียกร้องเป็นเงิน ๒๕,๐๐๐ ปอนด์ ภายในเวลา ๖๐ วัน ผู้ที่ลงนามในจดหมายนี้คือ วิลเลียม กิฟฟอร์ด (William Gyfford) เอลิฮู เยล (Elihu Yale) ทอมัส ลูคัส (Thomas Lucas) จอห์น นิคส์ (John Nicks) จอห์น เกรย์ส ทอมัส วาเวล (Thomas Wavell) ฮิกกินสัน (Higginson) และจอห์น เชเนีย (John Cheney) ^{๕๗} นอกจากนี้ในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) ประธานและคณะกรรมการที่ป้อม เซนต์ จอร์จ ได้สั่งให้กัปตันเวลต์เดน (Weltden) เดินทางมายังมะริคพร้อมด้วยเรือสลุปเจมส์

... กัปตันเวลต์เดน ได้รับคำสั่งให้อยู่ที่มะริคหรืออยู่ที่เกาะใดเกาะหนึ่งของหมู่เกาะแถบนั้น จนถึงวันที่ ๒๐ ตุลาคม เมื่อลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านไปแล้ว ในช่วง

^{๕๖} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕๕ หน้า ๓๑๕-๓๒๐

^{๕๗} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕๖ หน้า ๓๒๑, ๓๒๕-๓๒๖

เวลานั้นให้เขามีหน้าที่จับเรือของพระเจ้าแผ่นดินสยามที่จะเข้ามาถึงมะริดเพื่อพักเรือ
ลำหนึ่งมาจากโมกะ อีกลำหนึ่งมาจากอะชิน นอกจากนี้ยังมีเรืออื่นอีกสองลำ สามลำ
ในจำนวนสี่ลำนั้นเป็นที่รู้จักว่าอยู่ในบังคับบัญชาของชาวอังกฤษ...

แต่มีหลักฐานทางอื่นปรากฏว่า บริษัทอังกฤษได้ส่งเรือรบ ๓ ลำมาที่มะริดนำประกาศของรัฐบาล
อังกฤษห้ามคนอังกฤษทำราชการกับเจ้าต่างประเทศ มาแจ้งแก่ชาวอังกฤษที่รับราชการไทย ซึ่ง
เวลานั้นมีอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา ๕ คน อยู่ที่เมืองมะริด ๕ คน บังคับให้ออกจากราชการทั้ง
หมด แล้วยื่นคำขาดให้แก่พระยาตะนาวศรี เพื่อส่งค้อมายังกรุงศรีอยุธยา กราบทูลสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช กล่าวโทษเจ้าพระยาวิไชยเณตรว่า แกล้งบริษัทอังกฤษด้วยประการต่าง ๆ
จนสูญเสียทรัพย์สินไปถึง ๔๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ขอให้ไทยใช้ทรัพย์สินนั้นภายในเวลา ๒ เดือน

เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๗ หน้า ๓๒๔-๓๓๑

"...The President and Council therefore adhered to their designs against the King of Siam, and against Mergui in particular and accordingly ordered Captain Weltzen, on 31st May, to prepare to sail for Mergui, accompanied by the sloop James,..."

"...Captain Weltzen was instructed either to remain at Mergui, or at one of the islands of the Archipelago, till the 20th October, until the south-west monsoon was past. His time during that period was to be occupied in seizing the ships of the King of Siam, expected to arrive at Mergui during the intervening period. One was looked for from Mocha another from Acheen, besides two other ships, three of the four being known to be commanded by English men..."

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถ
ที่ ๔๐ หน้า ๒๔๑

ในระหว่างที่พระยาตะนาวศรีส่งหนังสือลงมาถวายนั้น ชาวอังกฤษซึ่งรับราชการไทยก็หันไปเข้ากับบริษัท อังกฤษจึงเข้ายึดเมืองมะริดไว้ได้ กับดินเวสต์เดน สั่งให้ทหารรื้อป้อมเมืองมะริด และแบ่งเอากำปั่นรบของไทยไปลำหนึ่ง พระยาตะนาวศรีเห็นอังกฤษก่อสงครามขึ้นก่อน จึงยกกองทัพลงมาจากเมืองตะนาวศรีเข้าปล้นเมืองมะริดในตอนกลางคืนวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) กลับแย่งป้อมคืนได้ และจับเรือรบอังกฤษไว้ได้ลำหนึ่ง ชาว อังกฤษที่รอดชีวิตลงเรือหนีไปได้ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงโปรดให้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศสงครามกับบริษัท อังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษกับไทยจึงเป็นข้าศึกกันมาตลอดรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ๕๐ การค้าขายของอังกฤษในไทยก็ล้มเหลวลง อย่างไรก็ตามนอกเสียจากประกาศสงครามกับบริษัทอังกฤษครั้งนี้แล้ว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ประกาศพระราชทานเสรีภาพทางการค้าในสยามให้แก่เสรีชนชาวอังกฤษอื่น ๆ ทุกคน ๕๐

ส่วนการค้าขายกับฮอลันดาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ปรากฏว่าชาวฮอลันดาได้ทำการค้าขายอยู่ในประเทศมาประมาณ ๗๐ ปีแล้ว ฮอลันดาได้รับประโยชน์มากจากการนำสินค้าจากสุริตและโคโรมันเดลเข้ามาจำหน่าย และซื้อดีบุกส่งออกไปยังตลาดเหล่านั้น แต่ในชั้นหลังการค้าขายของชาวฮอลันดาลดลง เนื่องจากพวกมัวร์ได้เข้ามาค้าขายแข่งขัน พวกมัวร์นำสินค้ามาขายในไทยเป็นจำนวนมากและขายในราคาต่ำกว่าสินค้าของฮอลันดา ซึ่งต้องขายตามราคาที่เจ้าหน้าที่ ณ บัตตาเวียกำหนด อย่างไรก็ตามชาวฮอลันดาได้รับสิทธิพิเศษผูกขาดการค้าดีบุกที่นครศรีธรรมราชทั้งหมด สามารถซื้อดีบุกจากชาวเมืองได้ในราคามหา (Baharr) ละ ๑๕ คำลึง ๒ บาท ซึ่งทำให้ได้กำไรมาก แต่ชาวฮอลันดาไม่พอใจในผลกำไรที่เขาได้รับแต่เพียงเท่านั้น กลับต้องการควบคุมการค้าทั้งหมดไว้ในกำมือ โดยขอยกขาดการค้าดีบุกทั้งหมดในประเทศ

๕๐ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๔๘ หน้า ๒๔๑-๒๔๒

๕๑ John Anderson, เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๓๒๐

เป็นเวลา ๑๐ ปี แต่พระเจ้าแผ่นดินไทยไม่ทรงอนุญาต ^{๕๒} ฮอลันดาบังคับค้าขายติดต่อกับ
 ไทยตลอดมา ครั้นถึง พ.ศ. ๒๒๐๘ (ค.ศ. ๑๖๖๕) ฮอลันดาเปิดเรือสินค้าซึ่งชักธงโปรตุเกสใน
 อ่าวตังเกี๋ย แลสินค้าในเรือเป็นของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไทยกับฮอลันดาจึงเกิดพิพาท
 กัน ไทยเรียกค่าเสียหายจากบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาเป็นเงิน ๔๔,๐๐๐ เหรียญ ^{๕๓} ต่อมา
 ใน พ.ศ. ๒๒๐๖ ฮอลันดากล่าวว่าไทยประพฤติผิดสัญญาซึ่งทำไว้กับฮอลันดา บริษัทอีสต์อินเดียของ
 ฮอลันดาจึงให้เลิกการเดินเรือมายังสยาม และให้ตัวแทนที่กรุงศรีอยุธยาเดินทางกลับปัตตาเวีย
 ครั้น พ.ศ. ๒๒๐๗ พระเจ้าแผ่นดินไทย ทรงส่งทูตไปยัง เมืองปัตตาเวีย เพื่อเจรจาขอให้ฮอลันดา
 เข้ามาค้าขายทั้งเดิม ไทยยินยอมตามคำขอต่าง ๆ ของบริษัท ต่อจากนั้นการค้าของฮอลันดาก็
 กลับฟื้นตัวขึ้น ^{๕๔} อย่างไรก็ตามไทยกับฮอลันดาก็ได้เกิดกรณีพิพาทกันขึ้นอีกประการหนึ่ง ซึ่ง
 ฮอลันดาถือเป็นเรื่องโกรธเคือง คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้กำนันหลวงนำสินค้า
 ต่าง ๆ รวมทั้งหนังสือตัวไปจำหน่ายยังประเทศจีน และญี่ปุ่น เฉพาะหนังสือตัวนั้นพวกฮอลันดาได้
 อภิสิทธิ์มาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ให้เป็นผู้ผูกขาดนำออกไปจำหน่ายยังต่าง
 ประเทศได้แต่ผู้เดียว เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเพิกถอนสิทธินี้ พวกฮอลันดาถือเป็นการ
 ผิดสัญญา จึงส่งเรือรบเข้าปิดปากอ่าวไทย ไทยจึงต้องทำสัญญากับฮอลันดาลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม
 พ.ศ. ๒๒๐๗ (ค.ศ. ๑๖๖๔) มีใจความ ๖ ข้อ เกี่ยวกับการเมืองและสิทธิทางการค้าขาย โดยมี
 ผู้แทนบริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาเป็นผู้ลงนามในสัญญาสำหรับฝ่ายฮอลันดา และสมเด็จพระ-

^{๕๒} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๑ หน้า ๕๒-๕๓

^{๕๓} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ ประวัติการทูตของไทย

(พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ พระนคร ๒๔๘๖) หน้า ๔

^{๕๔} สงวน อินคง เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๔๖ (อ้างจาก Bowring's

นารายณ์มหาราชลงพระนามในสัญญาฝ่ายไทย^{๕๕} เฉพาะในด้านการค้าขายนั้น ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่า นับแต่นี้ไปบริษัทมิสซิจจะดำเนินการค้าสินค้าทุกอย่างได้โดยไม่มีจ่ากีดเขตในพระนคร—ศรีอยุธยา เมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองกลาง บริษัทมิสซิจจะติดต่อค้าขายกับบุคคลทุกคนโดยเสรี ในการติดต่อค้าขายดังกล่าว บริษัทจะไม่ต้องชำระภาษีให้มากกว่าที่กำหนดไว้เดิม ทั้งสินค้าเข้าและสินค้าออก อีกประการหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินไทยจะไม่ใช้คนจีน ญี่ปุ่น หรือญวน เกินเรือสำเภาทุกชนิด ถ้าบริษัทพบคนดังกล่าวในเรือของพระเจ้าแผ่นดินไทยลำใดในทะเลหลวง บริษัทมีอำนาจยึดเรือค้าขายนั้นได้ บริษัทมิสซิจมีสิทธิในการนำสินค้าหนึ่งวัน หนึ่งทางออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้แต่ผู้เดียวตลอดไป และบริษัทยังมีสิทธิในการนำสินค้าต่างประเทศ

ชวร สุขพานิช เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๑๗๐-๑๗๑

ในหนังสือประวัติการค้าไทยของ สง่า กาญจนาคพันธุ์ หน้า ๒๓๔ (อ้างจาก Records (Siam and Foreign Countries) Vol. II., p. 72) และประวัติการทูตของไทย ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราชพงษประพันธ์ หน้า ๘ กล่าวว่า ไทยเกิดเรื่องพิพาทกับฮอลันดา เพราะชาวจีนเข้าลอมคลังสินค้าของฮอลันดาในกรุงศรีอยุธยา กองทัพเรือของฮอลันดาจึงเข้ายึดอ่าวไทย แต่ในที่สุดก็ตกลงประองคองกันได้ โดยฝ่ายไทยยอมทำหนังสือสัญญา ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๗ สำหรับใจความในหนังสือสัญญานั้น หนังสือประวัติการค้าไทยได้กล่าวไว้มีใจความพอสรุปได้ว่า

๑ ไทยยอมให้ฮอลันดาทำการค้าขายในประเทศไทยได้ทั่วพระราชอาณาจักร โดยไม่มีข้อจำกัด แต่ต้องเสียค่าภาษีอากรตามธรรมเนียม

๒ ไทยยอมให้ฮอลันดาผูกขาดสินค้าหนึ่งทาง และหนึ่งโค แต่มีเงื่อนไขอยู่ในสัญญาข้อหนึ่งว่า ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยจะแต่งตั้งสำเภาไปค้าขายที่ญี่ปุ่น ฮอลันดาจะต้องส่งหนึ่งทาง ๗,๐๐๐ หรือ ๑๐,๐๐๐ มิน ให้หลวงตามราคาเท่าทุน

มาขายปลีกได้แต่ผู้เดียว บริษัทจะจ่ายเงินชดเชยให้พระเจ้าแผ่นดินไทยเป็นเงินไทย ๘๖ ซึ่ง
หรือเป็นเงินดอลลาร์ ๔,๗๒๐ กิลเดอร์ ในการที่บริษัทปิดเรือสินค้าของไทยเมื่อสามปีก่อน
ใกล้เมืองมาเก๊า และจะคืนสินค้าต่าง ๆ ที่บริษัทปิดเอาไปจากเรือสินค้าของพระเจ้าแผ่นดินไทย
ใกล้เกาะโปโลริให้ครบถ้วน ในการที่บริษัทได้สิทธิพิเศษในการค้าหนังกวางนี้ ถ้าเมื่อใดที่พระ-
เจ้าแผ่นดินไทยจะแต่งตั้งสภาไทยใช้ลูกเรือไทยทั้งหมดไปค้าขาย ณ ประเทศญี่ปุ่น บริษัทจะต้อง
มอบหนังกวางจำนวน ๗,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ แขน ให้พระเจ้าแผ่นดินไทยตามราคาที่ดีไว้ ทั้งนี้
พระเจ้าแผ่นดินไทยหรือผู้แทนของพระองค์จะไม่ซื้อหนังกวางจากผู้นำมาขายโดยตรง แต่จะต้อง
ซื้อผ่านบริษัท หนึ่งเรือสินค้าของหลวง หรือเรือไทยซึ่งมีลูกเรือเป็นคนไทยมีสิทธิไปค้าขายยัง
เมืองมาเก๊า กวางตุ้ง มินลา หรือเมืองอื่น ๆ โดยบริษัทจะออกไปคุ้มครองเรือดังกล่าวให้
ส่วนเรือสภาค้าขายของชาติที่เป็นมิตรกับบริษัทจะมาค้าขายยังกรุงเทพฯ พระเจ้าแผ่นดินไทย
จะให้การคุ้มครองโดยไม่มีค่าจ้าง ทั้งนี้ ยกเว้นชาติที่เป็นศัตรูกับไทยอยู่ในเรือดังกล่าว ๘๖
สำหรับสัญญาฉบับนี้ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งหลังเมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๑๑ (ค.ศ.
๑๖๖๘) ๘๗ โดยเพิ่มข้อความลงในสัญญาอีกข้อหนึ่งว่า ไทยยอมให้ฮอลันดามีสิทธิซื้อสินค้าทั้งหมด
และนำออกนอกประเทศได้ นอกจากจำนวนที่พระเจ้าแผ่นดินไทยมีพระราชประสงค์จะกั้นไว้ใช้
ส่วนพระองค์ ๘๘ ภายหลังฮอลันดาบั้งได้รับผูกขาดไม้ กระลำพัก และรังนกอีกด้วย ๘๙

๘๖ ขจร สุขพานิช เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๗๒ หน้า ๑๗๑

๘๗ มีสเตอร์กับลิ้ว แบลงกัวร์ท, นายอม โสภณจิตต์ แปล, "ความสัมพันธ์ระหว่าง
ประเทศฮอลแลนด์กับสยาม" วารสารศิลปากร ปีที่ ๔ เล่ม ๒ (พฤศจิกายน ๒๔๙๗) หน้า ๒๔

๘๘ สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๓๓๘ (อ้างจาก JSS.,
Vol. XXX., pt. III., p. 326)

๘๙ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๔๔ (อ้างจาก ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ หน้า ๓๔)

การที่สัญญาทั้งกล่าวกำหนดว่า พระเจ้าแผ่นดินไทยจะไม่ทรงให้คนจีนและญี่ปุ่น เป็นลูกเรือ นั้น ความประสงค์เพื่อจะไม่ให้คนไทยเดินเรือไปค้าขายกับญี่ปุ่น เพราะแต่ก่อนคนไทยใช้จีนเป็นลูกเรือเดินทางไปค้าขายกับญี่ปุ่น คนไทยไม่สนใจในการเดินเรือ ดังนั้นการค้ากับญี่ปุ่นก็จะตกอยู่ในมือของชาวฮอลันดาชาติเดียวในที่สุด ^{๖๐}

ปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับฮอลันดา เริ่มเสื่อมทรามลง ในระยะนี้ชาวฮอลันดาได้รับความขัดขวางจากไทยตลอดเวลา ใน พ.ศ. ๒๒๒๕ (ค.ศ. ๑๖๘๔) ฟอลคอนไม่ยอมให้ชาวฮอลันดาสร้างสถานีการค้าเป็นที่กึ่งนครศรีธรรมราช แต่ยอมให้สร้างค่ายไม้เป็นการชั่วคราว นอกจากนี้ฟอลคอนยังถือว่าผู้อำนวยการสถานีการค้าฮอลันดา เรื่องที่ฮอลันดาผิดสัญญาที่หาไว้กับฝ่ายไทย ความสัญญาชาวฮอลันดาว่าจะส่งม้ามาจากชาวทุกปี ระยะเวลาฮอลันดาทางส่งเข้ามาให้ ผู้อำนวยการบริษัทฮอลันดาก็ถือว่าฟอลคอนเรื่องการค้ากับชาวเกาะชวาโดยตรง แทนที่จะทำการติดต่อผ่านทางบริษัท ^{๖๑} ถึงกระนั้นก็ตามฮอลันดาคงทำการค้าขายติดต่อกับไทยตลอดมาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ^{๖๒}

ชาวต่างชาติที่สำคัญอีกชาติหนึ่งที่ได้เข้ามาค้าขายติดต่อกับไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ ชาติฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้เข้ามาถึงประเทศไทยเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๒๐๘ (ค.ศ. ๑๖๖๕) เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา ^{๖๓} แต่ได้เข้ามาติดต่อกับไทยเพื่อตั้งคลังสินค้า ใน พ.ศ. ๒๒๒๓ (ค.ศ. ๑๖๘๐) และได้รับการต้อนรับอย่างดี พร้อมกับได้รับสิทธิพิเศษในการ

^{๖๐} สงวน อินคง เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๔๔

^{๖๑} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒๐ หน้า ๒๔๔-๒๔๕ (อ้างจากการทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา โดย สมจักษ์ อนุমানราชชนน)

^{๖๒} สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๓๔

^{๖๓} John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๒๓๒

ค้าขาย^{๒๔} ในปีที่ฝรั่งเศสได้เข้ามาตั้งค้าขายในกรุงศรีอยุธยา นั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงยินดีพระราชทานอุปการะและทำนุบำรุงด้วยประการต่าง ๆ และอีกประการหนึ่งพระองค์ยัง ทรงเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับในการติดต่อกับฝรั่งเศสคราวนี้ เพื่อให้ฝรั่งเศสคอนอานาจ หรือ อิทธิพลของฮอลันดา ซึ่งกำลังเป็นที่เกรงขามอยู่ในขณะนั้น ไทยมีทางพระราชไมตรีกับพระเจ้า- หลุยส์ที่ ๑๔ (Louis XIV) อยู่ก่อนแล้ว^{๒๕} ตั้งแต่นั้นมาการค้าขายติดต่อกับฝรั่งเศสก็เจริญ ขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏในสำเนาข้อความคัดจากหนังสือสัญญาที่ไคท์ไฮเวิร์ระหว่างพระคลัง กับ เมอร์ซีเออร์ เคสลองเคอส์ [หรือในประชุมพงศาวดารเรียกว่า เมอร์ซีเออร์ เดลันด์ (Monsieur Deslandes)] เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕ (ค.ศ. ๑๖๘๒) อนุญาตให้หัวหน้าบริษัทอีสต์อินเดีย ของฝรั่งเศสซื้อสินค้าได้ทุก ๆ อย่าง แต่ขอให้เจ้าพนักงานรักษาพระคลังหลวงตรวจซื้อของ ตามที่ต้องการเสียก่อน

...บรรดาพริกไทยทั้งปวงซึ่งพระเจ้ากรุงสยามจะไต่ส่งให้ปลูกในพระราชอาณาเขต ทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใตกรุงศรีอยุธยานั้น จะไต่ขายให้แก่บริษัทฝรั่งเศส และการซื้อ พริกไทยนี้ถึงราคาที่พริกไทยขายกันจะขึ้นลงประการใดก็ตาม แต่บริษัทจะไต่ซื้อเป็นราคา อยู่เสมอ บาทละ ๑๖ ปาทาก (เงินเมนิลา)

ห้ามมิให้พ่อค้าชาวต่างประเทศซื้อพริกไทยไว้เป็นอันขาด ถ้าใครฝ่าฝืนซื้อไว้ จะต้องริบพริกไทยไว้ และจะต้องถูกปรับทั่วย เจ้าพนักงานค่านาฬิกาและเจ้าพนักงาน

^{๒๔} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๒๓ หน้า ๑๑๑

^{๒๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องเดียวกับเชิง อรรถที่ ๕๐ หน้า ๒๗๒

อื่น ๆ ของพระเจ้ากรุงสยามจะต้องทำบัญชีจำนวนพริกไทยซึ่งได้ซื้อจากพ่อค้าจีนให้
แก่หัวหน้าของบริษัท และส่วนพริกไทยที่จะเก็บได้มากน้อยเท่าไรใน ๑๐๐ บาทที่เก็บ
ได้นั้น เจ้าพนักงานจะชั่งไว้เสีย ๑๐ หรือ ๒๐ บาทก็ได้ ตามแต่พระเจ้ากรุงสยาม
จะทรงพระราชประสงค์ และถ้าต่อไปภายหน้าบริษัทจะรับซื้อพริกไทยที่เก็บได้ทั้งหมด
ไม่ได้แล้ว บริษัทจะต้องแจ้งความให้พนักงานค่านาฬิกาทราบล่วงหน้า ๒ ปี ว่า ต่อไป
บริษัทจะต้องการพริกไทยจำนวนมากน้อยเพียงใด... ๖๖

รายละเอียดของสัญญาที่ได้ทำกับไทยนั้น ปรากฏในจดหมายที่เมอร์ซีเออร์ เกสลองเคอส์
มีไปถึงเมืองสุริตเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๖๖ (ค.ศ. ๑๖๘๔) ว่า พริกไทย ๑ บาท เท่ากับ
น้ำหนัก ๗๖๐ ปอนด์ฝรั่งเศส และได้คาดคะเนกันว่า ต่อไปภายภาคหน้า บริษัทจะมีอำนาจซื้อ
ทองแดงและสินค้าอย่างอื่น ๆ ซึ่งจะมาจากนอกพระราชอาณาเขตไทย และอีก ๓ ปีมีตั้งแต่การ
ทำสัญญาในครั้งนี้ บริษัทมีอำนาจที่จะซื้อพริกไทยได้ทั้งหมด ซึ่งเพาะปลูกในประเทศไทย โดยคิด
ราคามาหาละ ๖ ปาทาก ซึ่งคิดตามราคาเงินสยามขณะนั้นเป็นราคา ๖ ตำลึง ๒ บาท ๖๑
ส่วนเงินค่าพริกไทยที่บริษัทรับซื้อไปมาหาละ ๖ ปาทากนั้น บริษัทต้องเลือกเนื้อเงินที่บริสุทธิ์
ถ้าจะชำระเงินเป็นปาทากอย่างอื่น หรือเป็นเงินต่างประเทศ ซึ่งเนื้อเงินไม่เหมือนกันแล้ว
บริษัทจะได้ชำระเงินนั้นให้ครบโดยเอาเงินเมืองมิลาเป็นหลัก ๖๔

๖๖ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ "เรื่องจดหมาย เหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามา
ตั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค ๑" (โรงพิมพ์โสภณพิพรรธ-
ธนากร พ.ศ. ๒๔๗๐) หน้า ๒๑

๖๑ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๖๖ หน้า ๖๓-๖๔

๖๔ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๖๖ หน้า ๖๖

ส่วนเรื่องการผูกขาดการค้าฟริกไทยนั้น มีรายละเอียดปรากฏในจดหมายของเมอร์ริเออร์
เคสลองเคส ว่า

...หัวหน้าบริษัทจะต้องทำบัญชีเป็นต่อเจ้าคลังบอกจำนวนฟริกไทยที่บริษัทได้ซื้อไว้ และ
ในฟริกไทย ๑๐๐ บาทนั้น ให้เจ้าคลังซึกเอาไว้ ๑๐ บาท สำหรับใช้ในราชการ ถ้า
แม้ว่าฟริกไทยที่ซึกไว้ ๑๐๐ ละ ๑๐ บาทนั้นจะยังไม่เพียงพอแก่ราชการ ก็ให้เจ้าคลัง
ซึกไว้ ๑๐๐ ละ ๒๐ ก็ได้... อนึ่งถ้าจะมีพ่อค้ามาแต่เมืองอื่นนอกเขตเมืองนครศรีธรรม-
ราช นำฟริกไทยมาแต่เมืองอื่นเพื่อมาขายในเมืองไทยแล้ว เจ้าพนักงานซึ่งเจ้าคลังจะ
ไ้มอบหน้าที่ให้ตรวจตราในเรื่องฟริกไทยนี้จะไ้ซื้อฟริกไทยจากพ่อค้าเหล่านี้ เพื่อ
จำหน่ายให้ราษฎร และพ่อค้าต่างประเทศสำหรับเอาไปขายด้วยกันต่อไป และเจ้าพนักงาน
ผู้นั้นจะไ้ทำบัญชีฟริกไทยที่ไ้ซื้อไว้จากพ่อค้ายื่นต่อหัวหน้าบริษัทให้ทราบ ว่า เจ้า
พนักงานไ้ซื้อฟริกไทยไว้เป็นจำนวนมากน้อยเท่าไร อนึ่งถ้าจะมีพ่อค้าต่างประเทศ
ประสงค์จะซื้อฟริกไทยจากเจ้าพนักงาน เพื่อพาเป็นสินค้าออกไปนอกพระราชอาณาเขต
แล้ว พ่อค้านั้น ๆ จะต้องทำบัญชีจำนวนฟริกไทยที่ไ้ซื้อไว้ยื่นยื่นต่อกรมท่า และกรมท่า
จะไ้ส่งบัญชีนั้นไปให้หัวหน้าของบริษัททราบทุกครั้งว่า ครั้งใดพ่อค้าชาวประเทศใด
ไ้ซื้อฟริกไทยไปมีจำนวนมากน้อยเท่าไร อนึ่งถ้าเจ้าคลังจะมีความประสงค์ส่งฟริกไทย
ออกไปนอกพระราชอาณาเขต จะเป็นฟริกไทยในงบทที่ซึกไว้ ๑๐๐ ละ ๑๐ หรือ ๒๐
บาทก็ดี หรือจะเป็นฟริกไทยที่เจ้าพนักงานไ้ซื้อไว้จากพ่อค้าซึ่งนำมาจากนอกพระราช-
อาณาเขตก็ดี เจ้าคลังจะต้องทำบัญชีจำนวนฟริกไทยที่ส่งออกนอกพระราชอาณาเขตยื่น
ต่อหัวหน้าบริษัททุกราวที่ส่งออกไป... อนึ่งถ้าจำนวนฟริกไทยที่เก็บได้ในพระราช-
อาณาเขตทั้งฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้จะเป็นจำนวนมากเกินความต้องการของบริษัทแล้ว
หัวหน้าบริษัทจะต้องบอกให้กรมท่าทราบล่วงหน้า ๒ ปีว่า ต่อไปบริษัทจะต้องการฟริกไทย

แต่เพียงจำนวนเท่านั้น ๆ เมื่อไ้ทราบจำนวนแน่นอนแล้ว เจ้าคลังจะไ้กั้กั้กริกไทย
ไว้แต่พอความค้งการของบริษัทเท่านั้น... ๖๕

ใน พ.ศ. ๒๒๒๔ (ค.ศ. ๑๖๘๑) พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ไ้ทรงส่ง เซอวาลิเย เกอ โช-
มองค์ (Monsieur le Chevalier de Chaumont) เป็นราชทูตมายังกรุงศรีอยุธยา นับเป็น
คณะทูตฝรั่ง เศสคณะแรกที่เข้ามาถึงประเทศไทย เซอวาลิเย เกอ โชมองค์ มาถึงกรุงศรีอยุธยา
เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๔ (ค.ศ. ๑๖๘๑) ^{๓๐} คณะทูตฝรั่ง เศสคณะนี้ไ้ทำหนังสือสัญญา
กับไทย ณ เมืองลพบุรี เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๔ ไ้มีฟอลคอนเป็นผู้ลงนามในหนังสือ
สัญญาทางฝ่ายไทย หนังสือสัญญานี้มีเนื้อหานุ้สัญญาทางการค้าดังนี้

...๑ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงอนุญาตไ้บริษัทฝรั่ง เศสตั้งสถานีการค้าในพระรา-
อาณาจักรไทย บริษัทฝรั่ง เศสมีเสรีภาพในการค้าขายในประเทศไทยโดยไ้ต้อง เสีย
ภาษีทั้งขาเข้าและขาออกอย่างไร แต่ค้งให้เจ้าหน้าที่ที่ลูกการตรวจราคาตามธรรมเนียม
๒ คนของบริษัทจะนำสินค้าต่างประเทศ เข้ามาในประเทศไทยโดยใช้ชื่อของบริษัทไ้ไ้...

๓ เสรีภาพในทางการค้า หมายความว่า บริษัทมีเสรีภาพในการซื้อและขายสินค้า
ทุกชนิดที่มีใช้สินค้าที่ใดกฎหมาย (คือ สินค้าที่รัฐผูกขาดแต่ขี้เคียว ถ้าไ้ใครค้าสินค้าเหล่านี้
ก็นับว่าเป็นสินค้าใดกฎหมาย)

๔ บริษัทมีสิทธิซื้อและขายสินค้าใด ๆ ที่ชาวต่างประเทศ หรือชาวพื้นเมืองนำเข้า
มาในประเทศไทย หรือที่บริษัทนำเข้ามาเพื่อประโยชน์ของบริษัทเอง แต่มีเงื่อนไขว่า

^{๖๕} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๖๖ หน้า ๖๖-๖๘

^{๓๐} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ "เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่ง เศสซึ่ง เข้ามา
ตั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ ๒" (โรงพิมพ์อักษรนิติ
พระนคร พ.ศ. ๒๔๗๐) หน้า ๓๑

พระเจ้าแผ่นดินไทยเมื่อลิสทิจจะซื้อสินค้าดังกล่าวที่พระองค์มีพระราชประสงค์เพื่อใช้ในราชการ

๕ คนของบริษัทลิสทิจจะซื้อสินค้าดังกล่าวนี้ได้ให้นายของคนที่ใช้ แต่ด้วยปรากฏว่า หากการละเมิดโดยไปคบคิดกับพ่อค้าอื่น ๆ บริษัทจะรีบลิสทิจซื้อเสีย

๖ พระเจ้าแผ่นดินไทยจะทรงยกเว้นการเก็บภาษีขาเข้า และข่าออกต่อสินค้าทุกชนิดที่บริษัทนำเข้ามาในเรือต่างประเทศ เพื่อการใช้ของบริษัทเอง

๗ คนของบริษัทจะมีสินค้าเพื่อคนอื่นไม่ได้ นอกจากนายของคนที่ใช้ และถ้าหากว่าเขาซื้อของบริษัทไปใช้เพื่อขนส่ง สินค้าเหล่านี้จะถูกยึดหมด

๘ บริษัทได้รับอนุญาตที่จะนำสินค้าเข้าไปในที่ซึ่งยังไม่เคยกระทำเลย และที่จะเข้าเรือมากน้อยเท่าใดก็ได้ตามต้องการ และให้ลิสทิจต่าง ๆ ดังระบุไว้ในข้อ ๓ .....

.....

๑๐ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงอนุญาตให้บริษัทลิสทิจแต่ผู้เดียว เท่านั้นในการค้าที่ผูก ในเกาะกลาง และดินแดนขึ้นกับเกาะกลาง ชาติอื่น ๆ จะมาค้าไม่ได้เลย และให้บริษัทสร้างสถานีการค้าขึ้นที่นั่นได้... นอกจากนั้นบริษัทจะต้องนำสินค้าที่ประชาชนต้องการไปยังเกาะกลาง ถ้าบริษัทไม่กระทำดังนี้ประชาชนลิสทิจจะทำการค้าขายกับคนชาติอื่น ๆ ได้ โดยบริษัทจะถือว่ามิได้

๑๑ บริษัทลิสทิจที่จะเปิดสถานีการค้าขึ้นในที่ใด ๆ ที่บริษัทพิจารณาเห็นว่าเหมาะสมสำหรับการค้าภายในพระราชอาณาจักรไทย แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องได้รับความเห็นชอบจากเสนาบดีไทยก่อน และจะไม่ทำการก่อสร้างใด ๆ ก่อนได้รับอนุญาต

.....

๑๓ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงยกเมืองสงขลา และดินแดนขึ้นต่อเมืองนั้นให้แก่

บริษัท เพื่อสร้างป้อมปราการ และจัดการได้ทุกอย่างตามต้องการ... ๗๑

จะเห็นได้ว่า เสรีภาพทางการค้าของบริษัทนั้นหมายความว่าบริษัทจะซื้อขายสินค้าได้
ทุก ๆ อย่าง เว้นแต่สินค้าต้องห้ามเท่านั้น สินค้าเหล่านี้จะซื้อได้ก็แต่เฉพาะจากคลังหลวง หรือ
จากพ่อค้าที่ได้รับสินค้านั้น ๆ มาจากเจ้าพนักงานคลังหลวง อย่างไรก็ตาม พระเจ้าแผ่นดินไทย
ทรงมีพระราชอำนาจเลือกสิ่งของของพระราชประสงค์ไว้ใช้ในราชการได้ บริษัทมีสิทธิซื้อสินค้า
ต่าง ๆ ที่ชาวต่างประเทศนำเข้ามาหรือสินค้าที่พลเมืองในประเทศเอามาขาย หรือจะขายสินค้า
ที่บริษัทจะได้นำเข้ามาเองได้ทั้งสิ้น แต่ถ้าหากพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงมีพระราชประสงค์ในสินค้า
เหล่านี้บางสิ่งบางอย่างสำหรับใช้ในราชการแล้ว พระเจ้าแผ่นดินทรงมีสิทธิเลือกสินค้านั้น ๆ ไว้
ก่อนได้ ๗๒

ถึง พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) เมอร์ซีเออร์ เทอลาลูแบร์ (Monsieur de la
Loubère) เป็นราชทูตจากประเทศฝรั่งเศส เข้ามาขอแก้ไขสัญญาใหม่ ใจความสำคัญมีว่า ให้
บริษัทซื้อขายสินค้าได้ทั่วไป เว้นแต่สินค้าต้องห้ามบางอย่าง มีดินเปรี้ยวขาว ดินเปรี้ยวดำ
กำมะถัน งาช้าง ฝาง ปืน และเครื่องศัตราวุธ ต้องซื้อขายกับพระคลังสินค้าแห่งเดียว
และอนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสผูกขาดที่เมืองฉาง ไท่ และรับรองสัญญาเรื่องพริกไทย
ที่ทำไว้ ๗๓ สัญญานี้ลงนามเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) ผู้แทนไทยที่
ลงนามในสัญญาคือ ออกญาพระเสด็จ ผู้รักษากรุงเก่าแห่งเจ้าพระยาคลัง และพระยาศรีพิทักษ์
รัตนราชโกษา ผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศส คือ เมอร์ซีเออร์ เทอลาลูแบร์ และเมอร์ซีเออร์ เซเบเรต์

๗๑ ชวร สุขพานิช เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๑๘๓-๑๘๖

๗๒ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๐ หน้า ๓๑

๗๓ สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๔๔

(Monsieur Céberet) * มีรายละเอียด ดังนี้

... สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้กุ่มบันโท้อชาย
๗ จังหวัดกรุงศรีอยุธยา และห้ามจากอบขนอนแล วิชาทั้งปวงในนี้ประการหนึ่ง ถ้าและ
กุ่มบันโท้อเอาสินค้าบรรทุกในกำปั้นของกุ่มบันโท้อเองก็ดี และในกำปั้นซึ่งเข้าระวางเข้ามา
ก็ดี ก็ให้ชื้อช่ายด้วยผู้ใด ๆ ตามภาษีของกุ่มบันโท้อจะแนะนำให้ ชื้อให้ผู้ใดห้ามปราม
และเอาข้อประการใดมาขัดขวางประการหนึ่ง ถ้าแลถูกคำชาติใด ๆ เอาสินค้าเข้ามา
แลกุ่มบันโท้อจะต้องการก็ให้ชื้อช่ายตามใจเขาเถิด แต่ว่าถ้าแลชาวคลังจะต้องการชื้อ
สินค้านั้นสำหรับราชการซึ่งถูกคำทั้งปวงนอกกุ่มบันโท้อเอาเข้ามานั้น แลกุ่มบันโท้อต้องการ
สินค้านั้นอยู่ ก็ให้พนักงานข้างกุ่มบันโท้อมาฟ้องแก่เสนาบดีผู้เจ้าพนักงานเมื่อแรกถูกคำนั้น
เข้ามาถึง เสนาบดีก็จะสั่งแก่ชาวคลังให้แบ่งส่วนให้สมควรด้วยกิจของกุ่มบันโท้อ แลราคา
นั้นก็ให้เอาแต่เท่าเหตุซึ่งชื้อแก่ถูกคำนั้น

ประการหนึ่งถ้าแลกุ่มบันโท้อต้องการชื้อคีมุก ๗ เมืองกลาง บางคลี แลงข้าง
แลข้าง แลคินะสีวาชา คีมุกคำ หมายกรอก ผาง ก็ให้ชาวคลังชื้อให้แต่ตามราคาชื้อ
ช่ายแก่ถูกคำทั้งปวง แลอย่าให้กุ่มบันโท้อชื้อช่ายสินค้ามีชื้อทั้งนี้แก่ถูกคำซึ่งมีชื้อคือช่าย
คลังนั้นเลย ด้วยสินค้านั้นเป็นส่วนสาอากรของหลวง แลห้ามมิให้ผู้ใดช่ายนอกชาว-
คลังนั้นเลย

ประการหนึ่งสินค้าซึ่งคองห้ามนั้นในนี้ คินะสีวาชา คินะสีวาคำ สุพรรณดิ้น แลปิ่น
และเครื่องศาสตราวุธ ถ้าแลสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่
พระราชทานให้ชื้อไปมาจึงให้ชื้อไปมา แลถ้ามิได้พระราชทานให้ชื้อไปมาก็อย่าให้ชื้อ

ไปมา และถ้าคุณบังเอิญเอาเครื่องมือเข้ามา ก็ให้พนักงานช่างกุมบังเหียนสารบาญชี
แก่เสนาบดี ถ้าแต่ต้องการสำหรับราชการ ก็ให้หาหลวงซื้อเอาไว้ก่อนคนทั้งปวง...

.....

ข้อหนึ่งว่า หนังสือขุนพิพิธโกษาาราชปลัด และมุงสุธูร เคล้นกับคันฝรั่ง เศรษฐัญญาต่อ
กันด้วยพรึกนั้น ในเดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ คักราชพันสี่สิบห้า คือพุทธศักราช ๒๒๗๗ นั้น
สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่สั่งว่าชอบแล้ว... *

หนังสือสัญญาที่ทำกับเมอริ เออร์ลาตูแบร์ นี้ยังไม่ทันได้นำออกใช้ ก็พอดีสิ้นรัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฝรั่งเศษต้องออกจากกรุงศรีอยุธยาหมด * อิทธิพลของฝรั่งเศษ
ขึ้นถึงขีดสูงสุดในไทยชั่ว ระยะเวลาหนึ่งในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อจากนั้นก็หมด
อำนาจลง

นอกจากชาวฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศษ ได้เข้ามาติดต่อกับค้าขายในรัชกาลนี้แล้ว ยัง
ปรากฏว่ามีพ่อค้าชาวจีน ๆ ซึ่งเคยค้าขายติดต่อกับไทย ยังคงทำการค้าติดต่อยุ่มิได้ขาด ทั้ง
ปรากฏในจดหมายเพชของ เมอริ เออร์ เวเรต์ (Monsieur Veret) บิชอปอัครราชทูตอินเดียนของ
ฝรั่งเศษว่า

...พวกโปรตุเกสได้บรรทุกใหม่คิบ้าง ผ้าแพรขาวบ้าง และผ้าแพรสีต่าง ๆ บ้าง
แพรสีต่าง ๆ นั้น บางพับก็มีดอกไมทอง แต่ดอกไมทองนั้นก็ทำด้วยกระดาษปิดทอง
ทั้งนั้น นอกจากไหมและผ้าแพรแล้ว พวกโปรตุเกสยังบรรทุกกะทะเหล็กสำหรับทำ
กับข้าวบ้าง ไม้เมืองจีนบ้าง โกร่น้ำเต้าบ้าง น้ำตาลบ้าง ทองคำบ้าง ในสินค้า
ต่าง ๆ ที่บรรทุกเข้ามาในเมืองไทยนั้น คงจะได้กำไรราว ๕๕ ถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์

* เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๗๘ หน้า ๑๒๖-๑๒๗

** สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๕๘

ทุกอย่าง และสินค้าที่ตีที่สมควรจะเอาไปจำหน่ายในประเทศฝรั่งเศสได้ก็คงจะได้
ถ้าโรอย่างน้อย ๕๐ เปอร์เซ็นต์...^{๗๖}

แต่อิทธิพลของโปรตุเกสทางการค้าในไทยได้เริ่มลดลงมานานแล้ว^{๗๗} คงมีทำการค้าอยู่บ้าง
เพียงเล็กน้อย

การค้าผูกขาดในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ปรากฏว่า พระคลังสินค้าได้จัด
การก่อสร้างบ้านหลายสำเพื่อบรรจุสินค้าของหลวงไปขายถึง เมืองจีนและญี่ปุ่น จนกระทั่ง เกิดกบฏ
พิพาทกับฮอลันดา ไทยต้องยอมรับไม่จ้างชาวจีนและญี่ปุ่น เป็นลูกเรือหลวงไปค้าขายทางแถบนั้น^{๗๘}
นอกจากนั้นยังได้ทำการค้าขายกับหมู่เกาะอินเดียตะวันออก ดังปรากฏในจดหมายของ เมอร์วิ เออร์
เว เรต พ.ศ. ๒๒๓๐ (ค.ศ. ๑๖๘๗) ว่า "...การค้าขายทาง เกาะบอร์เนโอ นั้น เมอร์วิ เออร์ คอน-
ตันซ์ ได้ทำการค้าขายกับเกาะบอร์เนโอ และได้มีกำไรถึง ๒๐๐ % และฝ่ายพระเจ้ากรุงสยามก็ได้
ไปตั้งห้างที่เกาะบอร์เนโอแล้ว ทำเลที่ที่ที่สุดในเกาะบอร์เนโอนี้เป็นเมืองบันตามาซิน..."^{๗๙}
และทำการค้าขายกับอินเดีย เปอร์เซีย ดังปรากฏว่า พวกมัวร์ได้เคยเข้ามามีอำนาจในการค้าขาย

^{๗๖} เรื่อง เกี่ยวกับ เชียงอรรดที่ ๗๖ หน้า ๒๓๓ (อ้างจากประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓
หน้า ๑๑๑)

^{๗๗} John Anderson, เรื่อง เกี่ยวกับ เชียงอรรดที่ ๕ หน้า ๒๕๖

^{๗๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง เกี่ยวกับ เชียง-
อรรดที่ ๔๐ หน้า ๒๓๓-๒๓๔

^{๗๙} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๓ "เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส เข้า
มาตั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค ๔" (โรงพิมพ์อักษรนิติ
พระนคร พ.ศ. ๒๔๗๐) หน้า ๑๔

ในไทย และได้รับแต่งตั้ง เป็นออกญาพระคลังด้วย ๔๑

ในรัชกาลนี้ นอกจากพระคลังสินค้าจะทำการค้าขายของหลวงเองแล้ว ข้าราชการที่มีกำลังพาทนะ เช่น เจ้าพระยาโกษาธิบดี ก็ได้ทำการค้าขายด้วย พระโฆฎิกราชเศรษฐี และ พระพุทราภมณตรี ซึ่งเป็นหัวหน้ากรมท่าซ้าย และกรมท่าขวา ก็เป็นพ่อค้าใหญ่ในพวกจีน และ แฉกเช่นเดียวกัน ๔๒ เจ้านายบางพระองค์ก็ทำการค้าส่วนตัวพระองค์ด้วย ปรากฏในจดหมายเหตุของลาดูแมร์กล่าวว่า เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ ทรงทำการค้าขาย

...นอกจากนี้พระแม่อยู่หัวยังมีพระคลัง มีเรือกำปั่น และมีพระราชสมบัติเป็นเอก พระนางทรงทำการค้าขาย เมื่อพวกเรามาถึงกรุงสยาม พระราชธิดาซึ่งข้าพเจ้าได้ กล่าวแล้วว่า ค่างพระเกียรติเยี่ยมพระอักรมเหสี ออกจะทรงโหมขันขวาวรานกัน มาก ๆ กับพระมหาภคิวิยอันเป็นพระราชธิดา ด้วยพระพุทธรเจ้าอยู่หัวทรงภาว- กวามการค้าขายต่างประเทศทั้งปวงรวบรัดเข้าไว้ เกือบจะถูกขาคเป็นของพระ- องค์เองหมดพระองค์เดียว เหตุฉะนั้นพระราชธิดารู้สึกเสมือนลูกวิกรมมลิทธิ โภ- ชกรรมนิยมในพระราชอาณาจักรมาแต่โบราณ... ๔๓

๔๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ แปล จดหมายเหตุลาดูแมร์
เล่ม ๒ จาก A New Historical Relation of the Kingdom of Siam by
Monsieur de la Loubere ของ A.P. Gen R.S.S. (องค์การค้ายของคุรุสภา
ศึกษารณิพทานิชย์ พจนกร พ.ศ. ๒๕๐๕) หน้า ๓๗๗

๔๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องเดียวกับเชิง-
อรรดที่ ๔๐ หน้า ๒๑

๔๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่องเดียวกับเชิงอรรดที่ ๔๐
หน้า ๒๔

ส่วนการเลือกซื้อสินค้าเป็นของของพระราชประสงค์นั้นก็คงมีอยู่ เช่นเดียวกับรัชกาลก่อน ๆ ดังปรากฏอยู่ในสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสข้างต้น จกหมายเหตุของฮอลันดากล่าวว่า ขณะที่ฟอลคอนมีอำนาจควบคุมการค้าขายกับต่างประเทศของไทยนั้น ฟอลคอนได้บังคับให้พ่อค้าขายสินค้าของคนในราคาต่ำตามแต่จะกำหนดขึ้น หรือมิฉะนั้นก็ประทับตราสินค้าโดยแก่งทำเป็นพระราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ว่าเป็นของของพระราชประสงค์ ^{๕๕} และในจกหมายเหตุของพ่อค้าฝรั่งเศสในรัชกาลนี้ก็กล่าวว่

... เมื่อ ๑๐ ปีล่วงมาแล้ว บรรดาชาวต่างประเทศทุก ๆ ประเทศมีสิทธิที่จะทำการค้าขายในเมืองไทยได้ทุกอย่าง มีแต่สินค้าบางอย่าง เช่น ไม้ กะลาพิก และรังนก ซึ่งยกให้พวกฮอลันดาผูกขาดไป ครั้นมาภายหลังพระเจ้าพระคลังซึ่งเป็นน้องของราชทูตสยามที่ ๑ ได้ถึงแก่กรรมลง ^{๕๖} มงซิเออร์ คอนสตันซึคจึงจะหาประโยชน์ส่วนตัว จึงได้กราบทูลแนะนำต่อพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทำการค้าขายเสียเอง จึงเป็นอันตกลงว่าเมื่อพ่อค้าได้นำสินค้าเข้ามาเมืองไทย พระเจ้ากรุงสยามก็รับเอาสินค้าเหล่านั้นไว้ทั้งหมด และคิดราคาให้ถูก ๆ แล้วจึงเอาสินค้าเหล่านั้นกลับไปขายปลีกเป็นราคาแพง

^{๕๕} น.ส. ชูศรี สวัสดิสงคราม แปล "ชีวิตและพฤติกรรมของคอนสแตนติน ฟอลคอน อัครมหาเสนาบดีแห่งราชอาณาจักรสยาม" วารสารศิลปากร ปีที่ ๔ เล่ม ๗ (ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓) หน้า ๔๔-๔๖

^{๕๖} พ่อค้าฝรั่งเศสคงจะเข้าใจผิด อาจหมายถึงพระยาพระคลัง โฆษิตินิ (เหล็ก) ผู้เป็นที่ของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ซึ่งเคยเป็นออกพระวิสุทธสุนทร ราชทูตไปยังประเทศฝรั่งเศส

อย่างที่พูด ^{๔๖}

ลาดูแมร์เองก็ได้รายงานไว้ว่า

...ธรรมเนียมการค้าขายย่อมต้องการอิสรภาพโดยชอบธรรมตามสมควร ไทน์เลยจะมี
 มากหน้ามาค้าขายถึงกรุงสยามได้ เมื่อทราบว่าท่าสยามนั้นจำเป็นต้องขายสินค้าที่
 บรรทุกคราวมาได้แต่เจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้าของพระมหาภักษัตริย์แห่งเคียว
 ทั้งไม่ว่าสินค้าอย่างใด ๆ ที่พ่อค้าต่างประเทศคนใดจะบรรทุกไปจากกรุงสยามก็ได้
 แต่ซื้อจากพระคลังสินค้าหลวงแห่งเคียวเท่านั้น แม้สิ่งสินค้าซึ่งมิได้เกิดในพระราช
 อาณาจักรเองก็เช่นกัน อนึ่ง แมื่อกำปั่นชาวต่างประเทศจอดอยู่ที่นั่นในน่านน้ำสยาม
 หลายลำ และหลายชาติหรือชาติเดียวกัน การค้าขายก็ไม่อนุญาตให้ใดกันได้จาก
 กำปั่นลำนี้ไปลำโน้น หรือกับราษฎรในบ้านเมืองนั้นเอง ไม่ว่าชาวสยามหรือชาวต่าง
 ประเทศ กระนั้นพระมหาภักษัตริย์ที่วางพระองค์ประหนึ่งจะรักษาพระเกียรติให้สมบูรณ์
 ราชสรีรศักดิ์ ก็ทรงรวบซื้อสินค้าอย่างใด ซึ่งดีที่สุดในกำปั่นตามราคาที่ทรงกะมาเอง
 แล้วก็โปรดให้ขายต่อไปอีกชั้นเป็นราคาสุดท้ายแล้วแต่จะโปรด... ^{๔๗}

ในเรื่องการเลือกซื้อของต้องพระราชประสงค์นี้ ปรากฏจากรายงานของพ่อค้าฝรั่งเศษ
 ว่า การเลือกซื้อนั้นทางพระคลังสินค้ากำหนดราคาซื้อเอง โดยมีเหตุการณ์ครั้งหนึ่งเมื่อเรือ

^{๔๖} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ "เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศษซึ่งเข้า
 มาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค ๕" (โรงพิมพ์โสภณ-
 พิพรชนนาถ พ.ศ. ๒๔๗๐) หน้า ๗๔

^{๔๗} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่
 ๔๑ หน้า ๔๐

ฝรั่งเศสได้เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา บรรทุกไม้จันทน์มาเป็นสินค้าด้วย พลุกพล่านไปคอกค้าสั่งห้ามขายไม้จันทน์ โดยอ้างว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยจะทรงพระราชมระสงค์ไม้จันทน์นี้ทั้งหมด ต่อมาเจ้าพนักงานพระคลังสินค้าได้มาไต่ถามราคาจากพ่อค้าผู้เป็นเจ้าของไม้จันทน์ เมอร์ซิเออร์ รูดังจึงแจ้งว่า จะขายในราคาหาบละ ๕๓ ปอนด์ ๑๐ อัฐฝรั่งเศส เพราะไม้จันทน์นี้เป็นไม้ที่ดีที่สุด และซื้อมาราคาแพง แต่ปรากฏว่า พลุกพล่านไปใช้อ่านจมาชนเอาไม้จันทน์นี้ไป และเอาสินค้าอื่น ๆ ไปทั้งหมดด้วย โดยกล่าว^{หา}ว่า ขรรมการราคาไม้จันทน์เพียงหาบละ ๓๖ ปอนด์ ๑๐ อัฐ (ฝรั่งเศส) เท่านั้น แต่เมอร์ซิเออร์ รูดังมาไต่ถามราคาแพงเกินไปถึง ๗ ปอนด์(ฝรั่งเศส) พ่อค้าฝรั่งเศสยังได้กล่าวว่า สินค้าที่มาจากต่างประเทศนั้นข้าราชการในกรมพระคลังสินค้ารับเอาไว้เสียทั้งหมด และตั้งราคาเองตามชอบใจ เวลาจะชำระเงินค่าสินค้านั้นก็มีไปเอาเงินมาชำระ แต่เอาสินค้าอย่างอื่นมาแลกเปลี่ยน สินค้าที่เอามาแลกเปลี่ยนนั้นก็ตั้งราคาเอาอย่างแพงที่สุด พวกพ่อค้าก็จำใจต้องรับของนั้นไว้

สินค้าที่รัฐบาลผูกขาดให้ทำการค้าได้แก่พระคลังของหลวง ปรากฏตามหนังสือของ จอห์น แอนเทอตัน กล่าวว่า สินค้าเหล่านี้มี เนื้อไม้ หนากสง ติบูก ฝาง ติบะระสิว ตะกั่ว ช้าง งาช้าง นอกจากนี้ยังมีสินค้าต้องห้าม คือ ติบะระดิน เครื่องศาสตราวุธ ต้องซื้อขาย

๕๔ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๔ เรื่อง เกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๘ หน้า ๒๖๓

๕๕ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ เรื่อง เกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๐ หน้า ๑๓๓

๕๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประชุมพงศาวดารภาคที่

๕๕ "ว่าทวยอังกฤษเข้ามาทำสัญญากับไทย" (โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พ.ศ. ๒๔๗๓)

ได้แต่ที่พระคลังหลวงเท่านั้น^{๕๑} ของอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วอนุญาตให้ทำการซื้อขายได้ตามความพอใจ มีข้าว ปลาเกลือ น้ำตาลทรายแดง น้ำตาลหม้อ กายาน ชีฉิ่ง รัก ไข่มุก ริงนก ซึ่งมาจากตังเกี๋ยและญวน น้ำมันมะพร้าว ผ้าย เครื่องถ้วยชาม เม็ดบัว อินทผลัม สินค้าพื้นเมืองอื่น ๆ และสินค้าที่บรรทุกมาแต่ต่างประเทศ^{๕๒}

แต่มีสินค้าบางอย่างซึ่งทรงอนุญาตให้ชาวต่างประเทศทำการค้าผูกขาดบ้าง เช่น หนังสัตว์ (หนังโคกระบือและหนังควาย) บริษัทอีสต์อินเดียของฮอลันดาเป็นผู้ทำการค้าผูกขาด^{๕๓} และบริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสผูกขาดพริกไทยตามหนังสือสัญญาที่ไทยทำกับเมอร์ซี เออร์ เกอ-ลองส์ เคอส์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕ (ค.ศ. ๑๖๘๒)^{๕๔} นอกจากนี้ยังมีสินค้าซึ่งไทยยกให้เป็นสินค้าผูกขาดของพ่อค้าชาวต่างประเทศแต่เฉพาะบางจังหวัด เช่น บริษัทฝรั่งเศสได้ผูกขาดการค้าฝักในเกาะกลางและดินแดนฝั่งขึ้นกับเกาะกลาง^{๕๕} และบริษัทฮอลันดาได้ผูกขาดการค้าฝักในเมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น^{๕๖}

^{๕๑} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่อง เกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๔๑ เล่ม ๒ หน้า ๕๕

^{๕๒} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๑ หน้า ๕๕-๑๐๐

^{๕๓} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๑, หน้า ๕๕, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๑ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๗๐ หน้า ๑๓๗, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๓ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๐ หน้า ๖๕, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๔ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๖ หน้า ๔

^{๕๔} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๖๖ หน้า ๒๑

^{๕๕} ขจร สุพานิช เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๔๔๕ และ ๔๕๒

^{๕๖} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๕ หน้า ๑๕๒-๑๕๓

John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕ หน้า ๑๒๗-๑๒๘

ลาตูแมร์ ราชทูตฝรั่งเศสได้กล่าวว่า การค้าขายต่างประเทศนั้นผูกขาดเป็นของพระมหากษัตริย์เสียพระองค์เดียวแทบทั้งหมด การค้าในบ้านเมืองก็ไม่สู้มีมากเท่าใดนัก จนแทบจะว่าได้ว่า เป็นการสุกวิสัยที่ใครจะเพียรพยายามยกตนให้เป็นเศรษฐีด้วยการค้าขายได้^{๕๑} ปรากฏว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงชวยการค้าขายของหลวงขึ้นใหญ่โตมากจนสินค้าต่าง ๆ ไม่ใช่สินค้าของพ่อค้าเอกชนในประเทศ สินค้าเหล่านั้นล้วนแต่เป็นสินค้าหลวงในพระคลังสินค้า พระองค์ไม่พอพระทัยเพียงขายส่งให้ราษฎรวิธีไปขายปลีกในท้องตลาดอีกชั้นหนึ่ง เท่านั้น แต่ยังโปรดให้ตั้งห้างร้านของหลวงในท้องตลาดและท้องถนน ถ่าน้ำ สำหรับขายปลีกสินค้าหลวงอีกด้วย^{๕๒} นอกจากนี้ยังมีคลังสินค้าตามหัวเมืองต่าง ๆ ทั้งปรากฏว่าทรงส่งข้าทอด้วยด้ายไปคลังสินค้าตามหัวเมืองเหล่านั้น เพื่อขายแก่ราษฎรอีกด้วย^{๕๓}

ในด้านการค้าขายต่าง ๆ ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ป้อม เซนต์ จอร์จ ใ้รายงานบริษัทอิสต์อินเดียนของอังกฤษในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๒๐๖ (ค.ศ.๑๖๖๒) ว่า พวกบริษัทได้ส่งสินค้ามายังสยามโดยทางตะนาวศรีแล้ว เกินทางบก ๕๐ วัน โดยต้องเสีงภาษีอากรต่าง ๆ ซึ่งคิดเป็นจำนวนเงินมากกว่าที่จะทำการค้าโดยทางเรือ ชาวฮอลันดามีเรือค้าขายอยู่ในสยามหลายลำ ส่วนมากทำการค้าก็มิละลาและปะด้าเวีย เรือสินค้าเหล่านี้เข้ามาค้าขายในเดือนพฤศจิกายน เรือสินค้าจากญี่ปุ่นเข้ามาในเดือนมกราคม จากคันเกียเดือนกุมภาพันธ์ จากโคชินไชน่า มาแก่และมนิลา เดือนมีนาคม ในขณะที่นาย แบลคเวล (Mr. Bladwell) เจ้าหน้าที่บริษัทอังกฤษ

^{๕๑} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศาวดาร จกหมบายเทศลาตูแมร์ เล่ม ๑ (องค์การการค้าของกรุงสกา พรจนคร พ.ศ.๒๕๐๕) หน้า ๓๑๒

^{๕๒} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศาวดาร จกหมบายเทศลาตูแมร์ เล่ม ๒ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๓๒ หน้า ๕๖-๕๗

^{๕๓} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๔ หน้า ๕๗

มาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่านอกจากเรือญี่ปุ่นแล้วก็มีเรือฮอลันดา ๔ ลำ ^{๑๐๐} จอร์จ ไวท์ (George White) ซึ่งเข้ามาค้าขายอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ๔ ปี เขียนรายงานไว้ว่า สาเหตุจากไทยที่ไปยังญี่ปุ่นออกในเดือนมิถุนายน และกลับในเดือนมกราคม สินค้าพื้นเมืองที่บรรทุกไปมี ผาง น้ำตาล ครั่ง งาช้าง และหนังสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งชาวจีนจัดหามาได้ทั้ง ๆ ที่บริษัทฮิสต์อินเดียนของฮอลันดาได้ผูกขาดอยู่ นอกจากนี้ก็มีผ้าสุริต ผ้าจากโคโรมันเตล และของจากยุโรปที่ส่งมาขายยังกรุงศรีอยุธยา ซากลับเรือเหล่านี้จะบรรทุกสินค้าญี่ปุ่นเข้ามาด้วย มีทองคำ ทองแป (Copang) ทองแดง และเครื่องกระเบื้อง ^{๑๐๑} นายกอสไฟท์ (Mr. Gosfright) ซึ่งเข้ามาสำรวจกิจการของบริษัท ณ กรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๒๒๘ (ค.ศ. ๑๖๘๑) ได้รายงานถึงการค้าทองแดงว่า จะต้องซื้อเป็นเงินสด เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินไทยได้ทำการค้าผูกขาดโลหะดินบุกก็เป็นสินค้าผูกขาดของหลวงด้วย พ่อค้าต่างประเทศจะซื้อได้จากเจ้าพนักงานของพระเจ้าแผ่นดินไทย โดยจ่ายเงินล่วงหน้า ๒๕ % ^{๑๐๒}

สินค้าต่าง ๆ ซึ่งทำการค้าขายกันนั้น ปรากฏตามจดหมายเหตุของฝรั่งเศส ซึ่ง เมอร์ซีเออร์ ลานีเยร์ (Monsieur Lanier) รวบรวมไว้กล่าวว่า ไทยส่งสินค้าออกไปจำหน่ายยังเมืองมอญ จีน ลาว เขมร และเกาะต่าง ๆ ตามแหลมลาญ สินค้าที่ส่งไปนั้นมี งาช้าง ช้างสาร ช้างเปลือก พริกไทย นอแรด หนังสัตว์ต่าง ๆ รวง อ้อย ยาสูบ ผ้าไหม เสน ครั่ง

^{๑๐๐} John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรดที่ ๔ หน้า ๘-๙

^{๑๐๑} สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรดที่ ๒ หน้า ๒๗๗ (อ้างจาก Records (Siam and Foreign Countries), Vol. II., p. 209 และประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ หน้า ๑๒)

^{๑๐๒} John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรดที่ ๔ หน้า ๗๐

ไหม คุ้มกั ตะกั่ว ไม้ค่าง ๆ ไข่มุก เพชร และของอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ^{๑๐๓} จอร์จ
ไวท์ ซึ่งเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๒๒๑ (ค.ศ. ๑๖๗๘) กล่าวว่า สินค้าพื้นเมืองของไทย
มีเจ้าพนักงานคลังสินค้าเป็นผู้จำหน่าย มี

เนื้อไม้ การค้าเนื้อไม้ (เนื้อไม้บ้านนา) เจ้าพนักงานคลังสินค้า ค่าเป็นของหลวง
ราคาเนื้อไม้ย่างกัที่สุดหาบละ ๒ ชั่ง ส่งไปขายที่เมืองโมกกาในทะเลแดง

หมาก เจ้าของสวนถุกมังคัให้ขายหมากทั้งสิ้นแก่พร มหากษัตริย์ในราคาหาบละ ๒
สลึง พระองค์โปรดให้ขายค่อในราคาหาบละ ๑ คำลึง ให้แก่โปรตุเกสที่เมืองมาเก๊า และเงิน
ที่เมืองกินตัน

ยาง พร มหากษัตริย์ทรงรับซื้อจากราชฎร ราชฎรขมาส่งที่คลังสินค้าหลวงราคา
หาบละ ๒ สลึงเพื่อง และพระองค์โปรดให้ขายค่อหาบละ ๒ สลึง เพื่อบรรทุกออกไปญี่ปุ่น และ
จีน

เกลือสินเธาว์ พร มหากษัตริย์ขายแก่ราชฎรหาบละ ๕ บาท พิกัราคาหลวงส่ง
ออกนอกหาบละ ๓ บาท จำหน่ายทุกปีมีประมาณ ๑ ไร่แก่หน้าทางหลวงของเจ้าแผ่นดินที่เมือง
เอะหมิง ญวน และคังเกีย

ตะกั่ว พิกัราคาหาบละ ๑๐ บาท

งาช้าง ปีหนึ่งมีประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ หาบ ราคาค่างกันตามขนาด

ทั้งหมดนี้ เป็นสินค้าผูกขาดของหลวง ^{๑๐๔}

สินค้าที่คนทั้งปวงมีเสรีภาพค้าขายได้ คือ เหล็ก ข้าว น้ำตาล ไม้ตุง เกลือ น้ำมันมะพร้าว

^{๑๐๓} สงวน อ้นคง เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๔๔๔

^{๑๐๔} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ "เรื่องจดหมายเหตุในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์-
มหาราช รายงานการค้าขายในกรุงสยามครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช" (โรงพิมพ์
อักษรสัมพันธ์ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๓) หน้า ๔๕๓

เขาสัตว์ ^{๑๐๕} แต่เมื่อรวบรวมสินค้าที่ไทยทำการค้าขายในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากจดหมายเหตุต่าง ๆ แล้ว ปรากฏว่าสินค้าขาออกและขาเข้ามีดังนี้

สินค้าออกที่เป็นของพื้นเมืองมี ข้าว (ส่งหมู่เกาะชวา มลายู) หนาก (ส่งเมืองมาเก๊า และกวางตุ้ง) ผาง (ส่งญี่ปุ่น จีน) พริกไทย (ส่งตังเกี๋ย) ไม้ซุง (ส่งมะละกา) เนื้อไม้ (ส่งอินเดีย เปอร์เซีย อหรับ เคอร์กี โมกา) หนังสัตว์ (ส่งญี่ปุ่น มีหนังกวาง หนังโค หนังเนื้อ หนังกระบือ หนังปลากระเบน) งาช้าง (ส่งญี่ปุ่น และจีน) ริงนก (ส่งจีน) ติบูก (ส่งอินเดีย ตังเกี๋ย จีน) ตะกั่ว (ส่งญวน ทิมอร์) ติบประสิว (ส่งจีน และญวน) เหล็ก (ส่งมินลา) ทองแดง (ส่งมลายู) กายาน (ส่งจีน มินลา) ครั่ง (ส่งจีน บอร์เนียว) น้ำตาล (ส่งญี่ปุ่น มะละกา) ช้าง (ส่งอินเดีย และประเทศทางใต้) นอกจากนั้นก็ยังมี แก่นกุน น้ำพันสน ยางสน ชิง ยาสูบ กาแฟ ผ้าย กระจวาน รง ยางขนุนนาก (Gutta percha) ^{๑๐๖}

สินค้าเข้าจากประเทศต่าง ๆ มีดังนี้

จากจีน ไหมดิบ แพรต่าง ๆ เช่น แพรหนังไก่ แพรควั่น แพรตอก แพรหลิน ผ้าโปร่ง เครื่องถ้วยชาม เครื่องเหล็กทำเบ้าของใช้ เครื่องทองเหลือง ทองขาว ทองคำ ทองแป ทองแดงแท่ง ของเหล่านี้อย่างไรก็ส่งออกอีกทีหนึ่ง

จากอินเดีย ผ้าต่าง ๆ พรหม น้ำหอมจากเปอร์เซีย

จากประเทศทางตะวันตก ผ้าแพร ผ้าสักหลาด ผ้าขาว ผ้าลูกไม้ หมวกต่าง ๆ ดองเท้า เครื่องแก้ว สุราต่าง ๆ ปืนต่าง ๆ เช่น ปืนมะเหรัมย์ ปืนคาบศิลา ปืนนกสับ คาบ กระป๋ และของเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

สินค้าที่พ่อค้าต่างประเทศมาหาซื้อในไทยและรวบรวมส่งต่อมี

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๑๐๔ หน้า ๔๕๗

^{๑๐๖} ส่ง่า ภาณุจนาคพันธ์ เรื่องเดียวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๕๕-๒๕๖

จากลาวและเขมร งาช้าง นอแรด หนังโค หนังควาย กายาน กระลำพัก
รังนก พลอย หับทิม รง ครั่ง ชมตเชียง

จากจีน แพรไหม ผ้าไหม ทอง เงิน ไหมคิม เครื่องเรือนน้ำมันชักเงา
หีบไม้ ตู้ เครื่องลายคราม เครื่องหยก ลับแล ของลงรักปิดทอง เครื่องทำครัว ใบชา
รากไม้ทำยา โกรฐน้ำเต้า เหล็ก ทองคำ เงิน พลอย น้ำตาล

จากคังเกีย แพรไหม ไหมคิม ผ้าขนสัตว์ เครื่องเรือน เครื่องลายคราม
เครื่องลายน้ำทอง ทองคำ เงิน ชมตเชียง

จากญวน ไหมคิม ทองคำ เงิน งาช้าง หนังโค หนังควาย คีบูก ผาง
ไม้ค่า หมาก เลื่อ

จากญี่ปุ่น ทองคำ เงิน เครื่องลายคราม ของลงรักปิดทอง หีบไม้ ตู้
ฉากทาน้ำมันชักเงา (ฉากญี่ปุ่น) ทองแดง การบูร ใบชา และของเบ็ดเตล็ด

จากอินเดีย ผ้ากาง ๆ ผ้าสุริศ

จากบอร์เนียว การบูร ครั่ง พริกไทย ทองคำ เงิน เพชร

จากมนิลา ทองคำ เงิน น้ำตาล เปี้ย

จากติมอร์ ทองคำ ไม้จันทน์ รังนก ครั่ง ๑๐๓

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การค้าของไทยเจริญถึงขีดสูงสุด และเป็นครั้ง
สุดท้ายในสมัยกรุงศรีอยุธยา เครื่องมือควบคุมการค้าขายคือพระคลังสินค้า ควบคุมการค้าขาย
ทั้งภายในประเทศ และถらくค้าต่างประเทศอย่างเข้มงวดกว่ารัชกาลก่อน ๆ อย่างไรก็ตามไทย
ก็ยังคงผ่อนผันให้กับพ่อค้าต่างประเทศบ้าง เช่น อนุญาตให้มีการผูกขาดสินค้าบางชนิดได้ รัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์มหาราชสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๒๓๑ (ค.ศ. ๑๖๘๘)

สมัยราชอาณาจักรศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. ๒๒๓๑ - พ.ศ. ๒๓๑๐

(รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา - รัชกาลพระเจ้าเอกทัศหรือพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์)

รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา พ.ศ. ๒๒๓๑ - ๒๒๔๖

นับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเพทราชาเป็นต้นมา การค้าขายของประเทศอยู่ในระดับต่ำมาก เนื่องด้วยสมเด็จพระเพทราชาไม่มีพระราชประสงค์จะติดต่อกับชาวประเทศตะวันตก และไม่ทรงสนพระทัยบำรุงการค้าขาย^{๑๐๔} ประกอบกับในรัชกาลนี้เกิดสงคราม ณ เมืองนครราชสีมา จึงทำให้การค้าขายเสื่อมโทรมลง ชาวต่างประเทศไม่ได้เข้ามาค้าขายอีก ใน พ.ศ. ๒๒๔๓ (ค.ศ. ๑๗๐๐) มีพ่อค้าจีน ๓๔ รายเท่านั้น สินค้าที่นำเข้ามาก็ไม่ค่อยมีอะไร และหากเมื่อเกือบจะไม่ได้แม้ราคาจะถูก^{๑๐๕} เมื่อฝรั่งเศสหมกอำนาจอกลง ชาวฮอลันดาก็กลับมีอำนาจมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมอร์ซิเออร์ ลานีเยร์ ได้กล่าวว่า สมเด็จพระเพทราชาทรงโปรดปรานพ่อค้าชาวฮอลันดามาก^{๑๐๖} ครั้นถึงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๓๑ (ค.ศ. ๑๖๘๘) ชาวฮอลันดาได้ทำสัญญากับพระเจ้าแผ่นดินไทยมีใจความเหมือนสัญญาฉบับเก่า ซึ่งทำไว้เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๑๖๐ (ค.ศ. ๑๖๑๗) ตามสัญญานี้ฮอลันดาคงส่งเรือเข้ามาค้าขายยังไทย และได้รับอนุญาตให้ทำการค้าได้ในราชอาณาจักรตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ ฮอลันดามีสิทธิจับเรือไทยที่ไต่ถูกเรือเป็นจีน หรือแล่นเรือไปยังสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ฮอลันดาได้รับสิทธิผูกขาด

^{๑๐๔} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๐๖ หน้า ๒๒๒

^{๑๐๕} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ "เรื่องจดหมายเทศของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินพระเพทราชา ภาค ๓" (โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พระนคร พ.ศ. ๒๔๗๐) หน้า ๓๕๗

^{๑๐๖} สวงน อึ้งคง เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๔๖ (อ้างจากประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗)

หนังสือ และหนังสือ เช่นเดียวกับในรัชกาลก่อน และจะต้องส่งหนังสือ และหนังสือถวายพระเจ้าแผ่นดินไทยประมาณ ๓,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ เงิน เมื่อพระองค์มีพระราชประสงค์ และฮอลันดา ยังได้รับสิทธิผูกขาดการค้ากับอีกด้วย ^{๑๑๑} นอกจากนี้บันทึกเรื่องการค้าของอินเดียน พ.ศ. ๒๒๔๒ กล่าวว่า ฮอลันดาได้ผูกขาดงาช้าง นม และไม้หอมด้วย ^{๑๑๒} การค้าของฮอลันดาเป็นไปโดยราบรื่นจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ^{๑๑๓}

ในด้านการค้าขายกับบริษัทอินเดียของอังกฤษนั้น มีหลักฐานของบริษัทกล่าวว่า

...ในเวลาเดียวกับประธานและสภาการค้าได้เขียนจดหมายไปยัง เซอร์ จอห์น ไชลด์ ว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ของสยามทรงมีพระทัยปรารถนาให้บริษัทกลับไปค้าขายในราชธานีของพระองค์อีก แต่ในจดหมายนั้นยังมีข้อความต่อไปว่า พระเจ้าแผ่นดินสยามไม่ทรงพร้อม หรือเต็มพระทัยจะชำระหนี้ให้แก่บริษัท... ^{๑๑๔}

อย่างไรก็ตามก่อนสิ้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ (คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗) เรื่องค้าขายของบริษัท

อังกฤษในสยามยังกรุงศรีอยุธยาและมะริดอีก อาจเป็นด้วยมีข่าวปรากฏออกไปว่า พระเจ้าแผ่นดิน-

John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรดที่ ๕ หน้า ๓๘๒-๓๘๓

สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรดที่ ๒ หน้า ๒๖๔ (อ้างจาก

Records (Siam and Foreign Countries) Vol. 5., 158)

^{๑๑๓} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรดที่ ๑๑๒ หน้า ๒๖๔

^{๑๑๔} John Anderson, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรดที่ ๕ หน้า ๓๘๔

"...The President and Council wrote about the same time to Sir John Child that the new King of Siam was very anxious that the Company should return to trade in his capital; but they added, "he was not very ready or inclinable to pay their debt"..."

ไทยมีพระราชประสงค์ให้อังกฤษเข้ามาค้าขายในราชอาณาจักรอีกครั้งหนึ่ง แต่บริษัทยังไม่ได้ตัดสินใจจะตั้งสถานีการค้าในไทยขึ้นอีก^{๑๑๕} ต่อมาในพ.ศ. ๒๒๓๓ สภาสามัญอังกฤษได้อนุญาตให้ชาวอังกฤษทุกคนมีสิทธิเสมอภาคในการค้าขายกับประเทศทางตะวันออก นอกจากบางประเทศซึ่งทางรัฐสภาห้ามไว้ จึงเป็นการยกเลิกการค้าผูกขาดของบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษในไทย^{๑๑๖}

ส่วนการค้าขายกับญี่ปุ่นและจีนนั้นยังคงมีต่อไปตามปกติ พระคลังสินค้าคงแต่งตั้งสำเภาไปค้าขายที่ญี่ปุ่นเช่นเคยในพ.ศ. ๒๒๓๖^{๑๑๗}

รัชกาลธนหลวงสรศักดิ์ (สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระเจ้าเสือ) พ.ศ. ๒๒๔๖ - ๒๒๕๑

พ.ศ. ๒๒๔๖ (ค.ศ. ๑๗๐๓) ปรากฏว่าเรือเดนมาร์กได้เข้ามาค้าขายกับไทย มีเอกสารกล่าวถึงกัปตันลาซาร์ (Lazaro) เมาสูรา และถูกเจ้าเมืองมะริดจับตัวไว้ แต่ไทยปล่อยตัวไปภายหลัง^{๑๑๘} นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีเอกสารเจ้าพระยาพระคลังขอร้องให้เจ้าเมืองตรังกามบาร์ (Tranquebar) ซึ่งอยู่ทางอินเดียตอนใต้และเป็นเมืองท่าของเดนมาร์ก ช่วยเหลือกัปตันเลทในการจัดหาปืนคาบศิลาให้แก่มืองไทย ถ้าเจ้าเมืองตรังกามบาร์รับจัดหาปืนคาบศิลาจำนวน ๑๐,๐๐๐ กระบอกให้ไทยได้ ไทยก็ยินดีจัดซื้อให้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน

... เลทหัวหน้ากัปตันได้ไปถึงราชอาณาจักรสยามในฤดูมรสุมนี้ และได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า กัปตันคนดังกล่าวได้นำปืนคาบศิลา ๑,๐๐๐ กระบอก

^{๑๑๕} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๑๔ หน้า ๓๔๔-๓๕๐

^{๑๑๖} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๑๔ หน้า ๓๔๗

^{๑๑๗} สว่าง กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๖๖

^{๑๑๘} "สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยและเดนมาร์ก" ศิลปากร ปีที่ ๑๐ เล่ม ๓

ที่ศรีกรุงบาร และไค้ถวายเป็นเหล่านี้ให้ทอดพระเนตรด้วย และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นคาบศิวาตั้งกล่าว เหล่านี้มาก พระองค์จึงทรงมีพระราช-
บัญชาแก่ข้าพเจ้าผู้เป็นอัครมหาเสนาบดีของพระองค์ท่านในทันทีทันใด ให้เขียนสาส์น
ฉบับนี้มาถึงทนาย ขอร้องให้ ทนาย เมตตาซื้อเลขหัวหน้ากับคืนในศรีกรุงบาร เพราะ
ว่า เลขหัวหน้ากับคืนดังกล่าวกำลังเดินทางมาพร้อมด้วยพระราชบัญชาของพระ-
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้จัดหาเป็นคาบศิวา ๑๐,๐๐๐ กระบอก ในศรีกรุงบาร ถ้า
ท่านอยากไค้สนุก ข้าพเจ้าขอให้ ทนาย รับจัดหาเป็นคาบศิวาจำนวนดังกล่าวไว้จาก
เลขหัวหน้ากับคืนดังกล่าว และส่งเรือของ ทนาย ลำหนึ่งไปยังภูเก็ต เพื่อรับสนุก
จากมือของเลขหัวหน้ากับคืน และจะจ่ายสนุก ๑ แห่ง และงาช้าง ย่าฝ่าย ถ้าเขา
ต้องการ และสิ่งของอื่น ๆ จากราชอาณาจักรสยาม ให้ถือเป็นคาบศิวา ๒ กระบอก
เลขหัวหน้ากับคืนเป็นญี่เขี้ยวชาญและเขารามราคาสินค้าเหล่านี้... หัวหน้ากับคืน
ญี่เขี้ยวชาญแล้วถึงราคาเสื่อย่าและสนุกและสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว และเลขหัวหน้า
กับคืนญี่เขี้ยวชาญราคางาช้าง และสินค้าอื่น ๆ ในราชอาณาจักรสยามอีกด้วย ทนาย
อาจจะส่งเรือไปค้าขายในราชอาณาจักรสยาม และพวกเราเองในฐานะเป็น
เสนาบดีของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม อาจจะช่วยเป็นธุระกับสินค้าต่าง ๆ ดังกล่าว
และจ่ายให้อย่างตรงต่อเวลา... ๑๔๕

นอกจากนี้ในรัชกาลนี้ไทยไค้พยายามจะกลับเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส เมอร์ซีเออร์ เกอ-
ซีเซ ไค้เขียนรายงานใน พ.ศ. ๒๒๕๖ (ค.ศ. ๑๗๑๓) ว่า พระเจ้าแผ่นดินไทยไค้แสดงพระราช-
ประสงค์จะให้พ่อค้าฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายในไทยอีก และต้องการให้เรือค้าขายของฝรั่งเศส

เข้ามาในทันที พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงยินดีให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ ในไทย แต่ฝรั่งเศสไม่เห็น
 ความสำคัญ^{๑๒๐} เนื่องจากในรัชกาลนั้นสยามว่างโรยลงมาก ไม่มีพ่อค้าชาวยุโรป และ
 พ่อค้าชาวอินเดียก็มาติดต่อกับค้าขายกันน้อยที่สุด^{๑๒๑} และจากจดหมายของ เมอร์ซี เออร์
 เทอ ซี ฌ ถึงผู้อำนวยการกระทรวงต่างประเทศลงวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๕๑ (ค.ศ. ๑๗๐๘)
 ก็กล่าวว่า พวกอังกฤษส่งทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี และขออนุญาตตั้งห้าง พระเจ้ากรุง-
 สยามทรงยินดีอย่างยิ่ง และขอคืนค่าเองก็ได้กลับเข้ามาค้าขายติดต่อกับไทยอีก^{๑๒๒} และยังคง
 ทำการค้ากับไทยตลอดมาจนกระทั่งเสียกรุง แม้จะต้องปิดโรงสินค้าเป็นบางครั้ง เนื่องจาก
 สถานการณ์ภายในประเทศ^{๑๒๓}

รัชกาลสมเด็จพระภูมิพลราชา (พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ) พ.ศ. ๒๒๕๑ - ๒๒๗๕

พ.ศ. ๒๒๖๐ ข้าหลวงสเปนประจำฟิลิปปินส์ได้ส่งทูตมาเจริญทางไมตรีทางการค้าขาย
 กับไทย และได้ทำข้อตกลงทางการค้า ดังนี้

...๑ สเปเมื่อสินค้าได้ทุกอย่างนอกจากดินประสิวกับงาช้าง ซึ่งเป็นของพระคลัง
 สินค้า ถ้าสเปนจะซื้อจะต้องขออนุญาตซื้อจากพระคลังสินค้า

๒ หนึ่งโค หนึ่งกาง คินุก (Calain) ซื้อไม่ได้ เพราะเป็นสินค้าผูกขาดของ
 ฮอลันดา

^{๑๒๐} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๗ "จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้า
 มาตั้งครั้งแรกที่กรุงเทพฯ ตอนแผ่นดินพระเจ้าเสือ และพระเจ้าท้ายสระ" (โรงพิมพ์โสภณ-
 พิพรรษนาคร พระนคร พ.ศ. ๒๔๗๕) หน้า ๓

^{๑๒๑} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๒๐ หน้า ๖

^{๑๒๒} เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๒๐ หน้า ๘

^{๑๒๓} มิสเตอร์ทิมลิว แบลงควาร์ท, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๗ หน้า ๒๕

๓ สำเนาหลวงทั้งสองฝ่ายที่ไปมาค้าขายไม่ต้องเสียค่าภาษีอากรทั้งขาเข้า และ
ขาออก... ๑๒๔

อย่างไรก็ตาม หลังจากทำข้อสัญญาแล้ว ปรากฏว่าเรือไทยที่ไปค้าขายที่มณฑลไค้ฝู
ความเดือดร้อนจากการกระทำของชาวสเปน จึงทำให้การค้าขายกับสเปนเลิกร้างกันไปจน
ตลอดสมัยอยุธยาตอนปลาย ๑๒๕

ในรัชกาลนี้สำเนาไทยได้ไปค้าขายถึงญี่ปุ่น ๒ ครั้ง ใน พ.ศ. ๒๒๕๕ และ ๒๒๖๐
นอกจากนี้ยังได้แต่งราชทูตไทยไปเมืองจีนใน พ.ศ. ๒๒๕๑, ๒๒๖๕, ๒๒๖๗ และ ๒๒๗๑ ใน
พ.ศ. ๒๒๗๑ นี้ นอกจากแต่งราชทูตไปยังประเทศจีนแล้ว ไทยยังได้นำข้าวสารไปขายที่เฮ้หมิง
อีกด้วย พระเจ้าเสี่ยวโจ้วฮ่องเต้โปรดไม่ให้เก็บภาษีสินค้าจากไทย และมีรับสั่งให้เอาข้าวสาร
ไปขายที่เมืองฮกเกี้ยน กวางตุ้ง และนิงโผ เนื่องจากข้าวสารเมืองไทยบริบูรณ์ ๑๒๖

รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. ๒๒๗๕ - ๒๓๐๑

ราว พ.ศ. ๒๒๕๓ ไทยได้เปิดการเจรจากับบริษัทฮอลันดาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสนับสนุน
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นขึ้น ๑๒๗ นอกจากนี้ไทยยังได้แต่งสำเนาไป
ยังญี่ปุ่น และจีนตามปกติ ๑๒๘

๑๒๔ สง่า กาญจนาคพันธ์ สมเด็จพระนครินทร์, เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๕๗ หน้า ๒๕

๑๒๕ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๒๔ หน้า ๑๖๔

๑๒๖ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑๒๕ หน้า ๒๖๖, ๒๗๑-๒๗๒

๑๒๗ สวงวน อ้นคง เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๕๖

๑๒๘ สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๖๖, ๒๗๑-๒๗๒

รัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พ.ศ. ๒๓๐๑ - ๒๓๑๐

พ.ศ. ๒๓๐๓ ไทย และฮอลันดาเกิดวิวาทกันขึ้นอีก แต่ครั้งนี้ฮอลันดาต้องขอทำความ
ประนีประนอมกับไทย การคืนถิ่นครั้งนี้ฮอลันดาถูกคัดสิทธิพิเศษที่เคยได้รับแต่ก่อนหลายอย่าง
แต่นั่นมาการค้าขายของฮอลันดาเสื่อมโทรมลง เป็นลำดับจนเสียกรุง ^{๒๒๘} รัชกาลนี้ปรากฏว่า
มีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขาย จึงปรากฏความในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า อะลันกัญญี
(Captain Powney) นายกำนันอังกฤษ นำเอาสิ่งใดสักหนึ่งกับนกกกระจอกเทศตัวหนึ่ง เข้ามา
ถวาย ใน พ.ศ. ๒๓๐๘ ^{๓๓๐}

ในสมัยราชอาณาจักรหรืออยุธยาตอนปลายนั้น การค้าขายของไทยเสื่อมโทรมลง เป็น
ลำดับจนเสียกรุง ปรากฏจากจดหมายเหตุของ เมอร์วิเออร์ เคอบูร์ ถึง เมอร์วิเออร์ เดเซียบ
ลงวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๒๘๖ (ค.ศ. ๑๗๑๓) กล่าวว่า

...ข้าพเจ้ามีความปลาบปลื้มใจมากที่ได้เห็นบ้านเมืองร่วงโรยลงไปมาก ทั้งพระราช-
อาณาจักร เมืองไทยเวลานี้ไม่เหมือนกับเมืองไทยเมื่อครั้ง ๕๐ ปีที่ล่วงมาแล้ว ซึ่ง
เป็นเวลาที่เราได้มาเห็นเป็นครั้งแรก ในเวลานี้ไม่ได้เห็นเรือค่างประเทศ
จำนวนมาก หรือเห็นเรือไทยไปมาค้าขายดังแต่ก่อนแล้ว... ^{๓๓๑}

ทั้งนี้ เนื่องจากพ่อค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายในไทยน้อย พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรง
ส่งเสริมในทางการค้าขายมากเหมือนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่อย่างไรก็ดีลักษณะ
การตั้งพระคลังสินค้ายังคงมีอยู่ และยังคงมีการผูกขาดสินค้าบางชนิดดังใดกล่าวไว้แล้ว.

^{๓๓๐} สง่า กาญจนาคพันธ์ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรธที่ ๒ หน้า ๒๗๕

^{๓๓๑} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรธที่ ๑๐๘ หน้า ๗๖๒